

Historijsko-geografski razvoj Turopolja

Vukić, Patrick

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:364251>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-16**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Patrick Vukić

Historijsko-geografski razvoj Turopolja

Diplomski rad

**Zagreb
2022.**

Patrick Vukić

Historijsko-geografski razvoj Turopolja

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra edukacije povijesti i geografije

**Zagreb
2022.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu integriranog preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog studija *Povijest i geografija*; *smjer: nastavnički* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom doc. dr. sc. Ivana Zupanca.

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Historijsko-geografski razvoj Turopolja

Patrick Vukić

Izvadak: Predmet istraživanja ovog diplomskog rada bio je historijsko-geografski razvoj Turopolja. Izborom i pregledom odabrane literature i izvora pristupilo se izradi diplomskog rada. Rad je, uz uvod i zaključak, podijeljen na 4 cjeline: Prirodno-geografska obilježja, Društveno-geografski okvir, Povijesni pregled od prapovijesti do 20. stoljeća i Budući razvoj Turopolja. U povijesnom dijelu diplomskog rada obuhvaćena su razdoblja od daleke prapovijesti do kraja 20. stoljeća, dok geografski dio sadrži reljefna i klimatska obilježja prostora te demografske i administrativne podatke. U zaključnom dijelu obuhvaćena su buduća demografska i gospodarska projekcija Turopolja koja se temelje na razvoju uslužnih djelatnosti i turizma.

63 stranica, 21 grafičkih priloga, 6 tablica, 45 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Turopolje, povijest, geografija, razvoj, turizam

Voditelj: doc. dr. sc. Ivan Zupanc

Povjerenstvo: doc. dr. sc. Ivan Zupanc
doc. dr. sc. Ružica Vuk
prof. dr. sc. Borna Fuerst-Bjeliš

Tema prihvaćena: 13. 2. 2020.

Rad prihvaćen: 7. 4. 2022.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Historical and geographical development of Turopolje

Patrick Vukić

Abstract: The subject of the research of master's thesis is the historical and geographical development of Turopolje. By selecting and reviewing the selected literature and sources, the thesis was written. The work is divided into four units, besides the introduction and conclusion, namely: Natural-geographical features, Socio-geographical framework, Historical overview from prehistory to the 20th century and Future development of Turopolje. The historical part of the master's thesis covers the periods from distant prehistory to the end of the 20th century, while the geographical part contains relief and climatic features of the area and the demographic and administrative data. The concluding part covers the future demographic and economic projection of Turopolje based on the development of service activities and tourism.

63 pages, 21 figures, 6 tables, 45 references; original in Croatian

Keywords: Turopolje, history, geography, development, tourism

Supervisor: Ivan Zupanc, PhD, Assistant Professor

Reviewers: Ivan Zupanc, PhD, Assistant Professor
Ružica Vuk, PhD, Assistant Professor
Borna Fuerst-Bjeliš, PhD, Full Professor

Thesis title accepted: 13/02/2020

Thesis accepted: 07/04/2022

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

1. Uvod	
1.1. Predmet i prostor istraživanja	1
1.2. Pregled dosadašnjih istraživanja	1
1.3. Ciljevi i metode rada	2
1.4. Osnovne hipoteze	2
2. Prirodno-geografska obilježja	
2.1. Prirodno-geografska obilježja prostora Turopolja	4
2.1.1. Geografski smještaj i položaj	4
2.1.2. Reljef	6
2.1.3. Klima	9
3. Društveno-geografski okvir	
3.1. Stanovništvo	13
3.1.1 Demografsko kretanje stanovnika u prošlosti	13
3.1.2. Opći demografski podaci	16
3.1.3. Naselja Turopolja	17
3.2. Društvena infrastruktura	20
3.3. Gospodarske djelatnosti Turopolja	26
3.3.1 Primarni sektor	27
3.3.2. Sekundarni sektor	28
3.3.3. Tercijarni sektor	28
4. Povijesni razvoj od prapovijesti do 20. stoljeća	
4.1. Prapovijest	35
4.2. Antičko doba	38
4.3. Srednji vijek	40
4.4. Novi vijek	44
4.5. 20. stoljeće	51
5. Budući razvoj Turopolja	
5.1. Demografske projekcije	56
5.2. Gospodarske projekcije	56
6. Zaključak	
6.1. Referiranje na hipoteze	58
6.2. Opći zaključak	59
Literatura	60
Popis priloga	VI

1. Uvod

1.1. Predmet i prostor istraživanja

Predmet istraživanja ovog diplomskog rada jest historijsko-geografski razvoj Turopolja, regije u kontinentalnom dijelu Hrvatske. Regija Turopolje dio je Posavine južno od Zagreba, a sastoji se od tri funkcionalno nedjeljiva dijela prirodne sredine: Veliki turopoljski lug na jugoistoku, sjeverozapadni nizinski dio Turopolja te Vukomeričke gorice (Fuerst-Bjeliš, 2012). Iako je kroz povijest postojalo više teorija o imenu Turopolja, danas se sa sigurnošću može reći da ime Turopolje proizlazi iz staroslavenske riječi tur. Tur je bila vrsta goveda koja je obitavala na prostoru Turopolja, no sama vrsta tura izumrla je tijekom 17. stoljeća. U povijesnim zapisima prvi put ime Turovo polje spominje se 1334. godine (Laszowski, 1910), no često se u povijesnim zapisima na Turopolje odnosi i ime Zagrebačko polje – Campus Zagrebiensis. Unatoč povijesnim okolnostima, Turopolje je uspjelo zadržati svoj identitet kroz kulturu, običaje i povijest. Istraživanjem prostora Turopolja utvrdit će se fizičko-geografska i društveno-geografska obilježja prostora Turopolja, objasniti povijesni razvoj i utjecaj prostora koji je naseljen još prije 2500 godina, predstaviti prostor Turopolja danas i prikazati buduća zbivanja te moguć razvoj Turopolja u budućnosti. Vremenski obuhvat istraživanja Turopolja odnosit će na vremenski period od prvih naseljavanja Ilira do danas.

1.2. Pregled dosadašnjih istraživanja

Turopolje kao regija bila je predmet istraživanja velikog broja radova, ponajviše povijesne tematike te geografske znanosti na kojima se bazira ovaj diplomski rad. No osim povijesne i geografske tematike, Turopolje je bilo zastupljeno u istraživanjima i radovima iz sfera ostalih znanosti poput etnologije, kulturologije i arhitekture te su teme tih radova bili običaji, kultura i tradicija Turopolja. Od važnijih autora treba istaknuti Emilija Laszowskog, hrvatskog povjesničara i arhivista, koji je napisao i izdao tri sveska o povijesti Turopolja pod nazivom *Povijest plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane*. Prvi svezak izdan je 1910. godine, u kojem se daje povijesni pregled Turopolja i njezinih mjesta upotpunjenim kartama i povijesnim dokumentima. U drugom svesku, izdanom 1911. godine, daje se pregled političkog uređenja Plemenite općine turopoljske dok treći svezak, izdan 1924. godine, govori o prosvjetnom radu na prostoru Turopolja. Od ostalih djela Emilija Laszowskog vezanih za povijest Turopolja ističe se zbirka arhivske građe *Povijesni spomenici plemenite općine Turopolja nekoć „Zagrebačko polje“ zvano*. Od novijih publikacija treba izdvojiti važnost

Ljetopisa Grada Velike Gorice u kojemu se objavljuju radovi i istraživanja vezanih za povijest, tradiciju i kulturu Turopolja. Prvo izdanje Ljetopisa Grada Velike Gorice izdano je 2004. godine, a u svakom izdanju Ljetopisa može se pronaći tematika vezana za ovaj diplomski rad. Od važnijih autora koji su objavljivali svoje radove u Ljetopisu su profesor Branko Dubravica, Katja Matković Mikulčić, Agneza Szabo i Ivan Rožić. Osim radova u ljetopisu, spomenuti autori izdali su i veliki broj knjiga na temu Turopolja. Profesor Branko Dubravica ponajviše se bavio političkim i društvenim uređenjem Turopolja i Plemenite općine turopoljske u posljednja dva stoljeća njezine povijesti, a u suradnji s dr. Agnezom Szabo objavljen je Velikogorički leksikon. Ivan Rožić bavio se povijesnim temama vezanih za Plemenitu općinu turopoljsku te njezinim političkim uređenjem kroz stoljeća. Od ostalih korištenih izvora podataka mogu se istaknuti *Geografija Hrvatske* Damira Magaša, knjiga *Velika Gorica* u izdanju nakladnika Pučkog otvorenog učilišta Velike Gorice, zatim strategije razvoja Velike Gorice i Turopolja na službenim stranicama Grada Velike Gorice te ostale internetske stranice poput stranice turističke zajednice Velike Gorice i Državnog zavoda za statistiku.

1.3. Ciljevi i metode rada

Glavni cilj ovog diplomskog rada je dati pregled historijsko-geografskog razvoja Turopolja. Za utvrđivanje ovog cilja bilo je važno utvrditi kako su prirodno-geografski i društveni čimbenici utjecaj na razvoj Turopolja kroz povijesna razdoblja te kako bi ti čimbenici mogli utjecati na budući razvoj Turopolja. U diplomskom radu korištena je kvalitativna metoda prikupljanja, obrade i interpretacije podataka iz dostupne literature i izvora. Korištena je i kvantitativna metoda, ponajviše u analizi brojčanih podataka. U diplomskom radu korištene su karte, dijagrami i tablice te nam one ukazuju na pojedine promjene u prostoru tijekom određenog vremena, prikazuju specifičnosti prostora te služe za lakši prikaz analiziranih podataka.

1.4. Osnovne hipoteze

Prije pisanja diplomskog rada bile su postavljene hipoteze koje će tijekom rada biti obrađene, a na kraju rada će biti potvrđene ili opovrgnute.

H1- Prirodno-geografski uvjeti bili su ograničavajući čimbenici u ranom naseljavanju Turopolja u razdoblju prapovijesti.

H2- Plemenita općina turopoljska imala je upravnu neovisnost unutar hrvatskog povijesnog prostora.

H3- Suvremeno gospodarstvo Turopolja temelji se na poljoprivredi i djelatnostima uslužnog (tercijarnog) sektora.

2. Prirodno-geografska obilježja

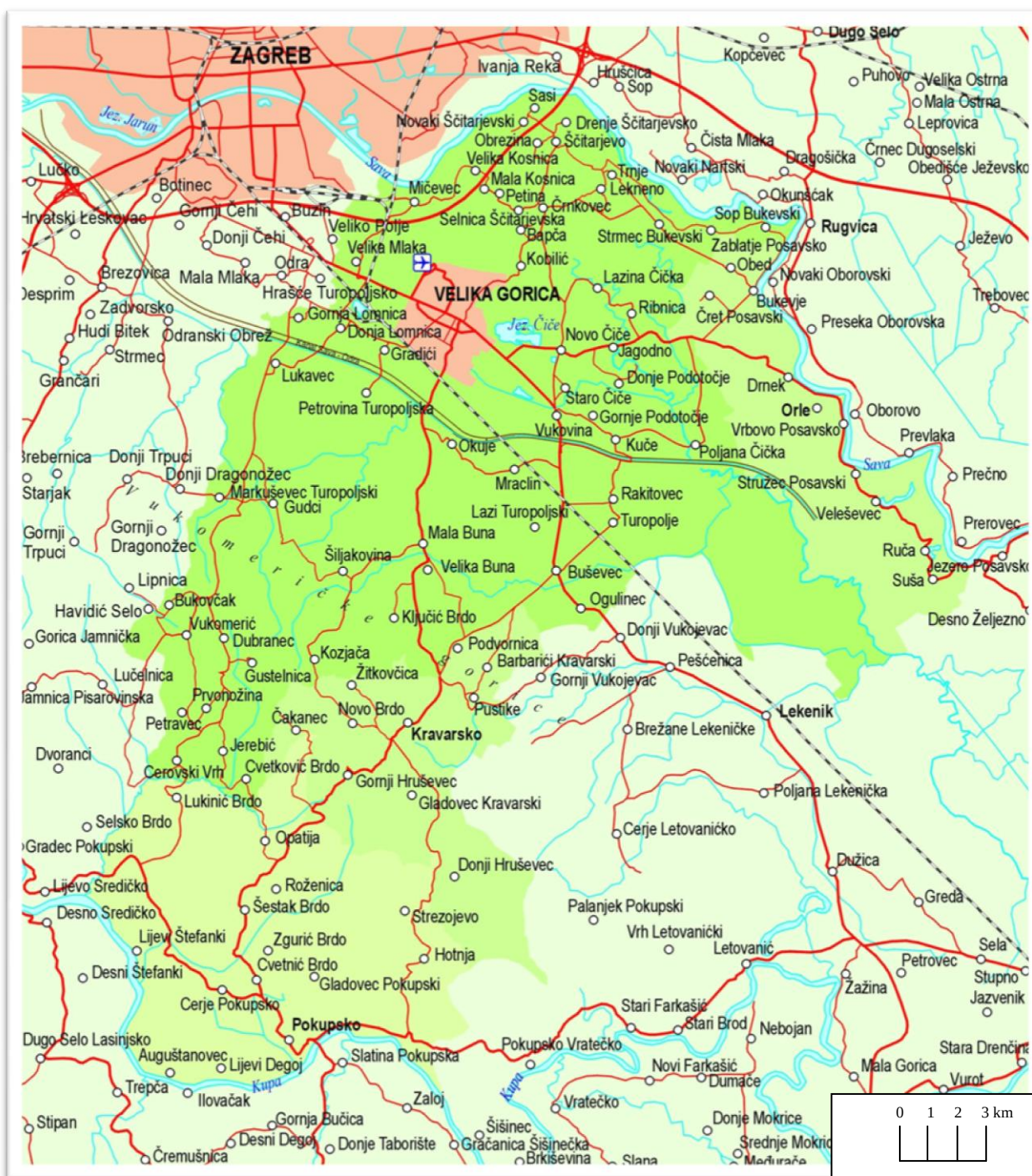
2.1. Prirodno-geografska obilježja prostora Turopolja

Regija Turopolje prostorno je smještena u središnju Hrvatsku, južno od glavnog grada Zagreba, a geografski obuhvaća desnu obalu rijeke Save na sjeveroistoku te sjeveroistočne obronke Vukomeričkih gorica na jugozapadu. U idućim poglavljima objašnjene su geografske posebnosti Turopolja kao regije.

2.1.1. Geografski smještaj i položaj

Geografski smještaj je smještaj neke točke ili područja određen pomoću meridijana i paralela na geografskoj koordinatnoj mreži, odnosno određivanje geografske širine i dužine (Hrvatska enciklopedija – Geografske koordinate). Geografska širina je kutna udaljenost neke točke ili prostora od ekvatora u smjeru sjevera ili juga (0° - 90°) dok je geografska dužina kutna udaljenost neke točke ili prostora od početnog meridijana u smjeru zapada ili istoka (0° - 180°) (Hrvatska enciklopedija – Geografske koordinate). Geografski smještaj Turopolja, što se danas podudara s koordinatama upravnog područja grada Velike Gorice, nalazi se između $45^\circ 35'$ i $45^\circ 48'$ sjeverne geografske širine te između $15^\circ 58'$ i $16^\circ 12'$ istočne geografske dužine (Fuerst Bjeliš, 1999).

Geografski položaj je položaj neke točke ili područja u odnosu na ostale elemente prostora, poput drugih država, regija, mora ili planinskih lanaca, a najčešći opis geografskog položaja je povoljan ili nepovoljan. Turopolje je smješteno u središnjem dijelu sjeverozapadne Hrvatske, između rijeke Save na sjeveru, Vukomeričkih gorica na jugu, jednog dijela Zagrebačke i Karlovačke županije na zapadu te Sisačko-moslavačke županije na istoku (sl. 1). S obzirom na svoj položaj na zapadnom rubu Panonske nizine i blizine grada Zagreba, prostor Turopolja ima povoljan geografski položaj.

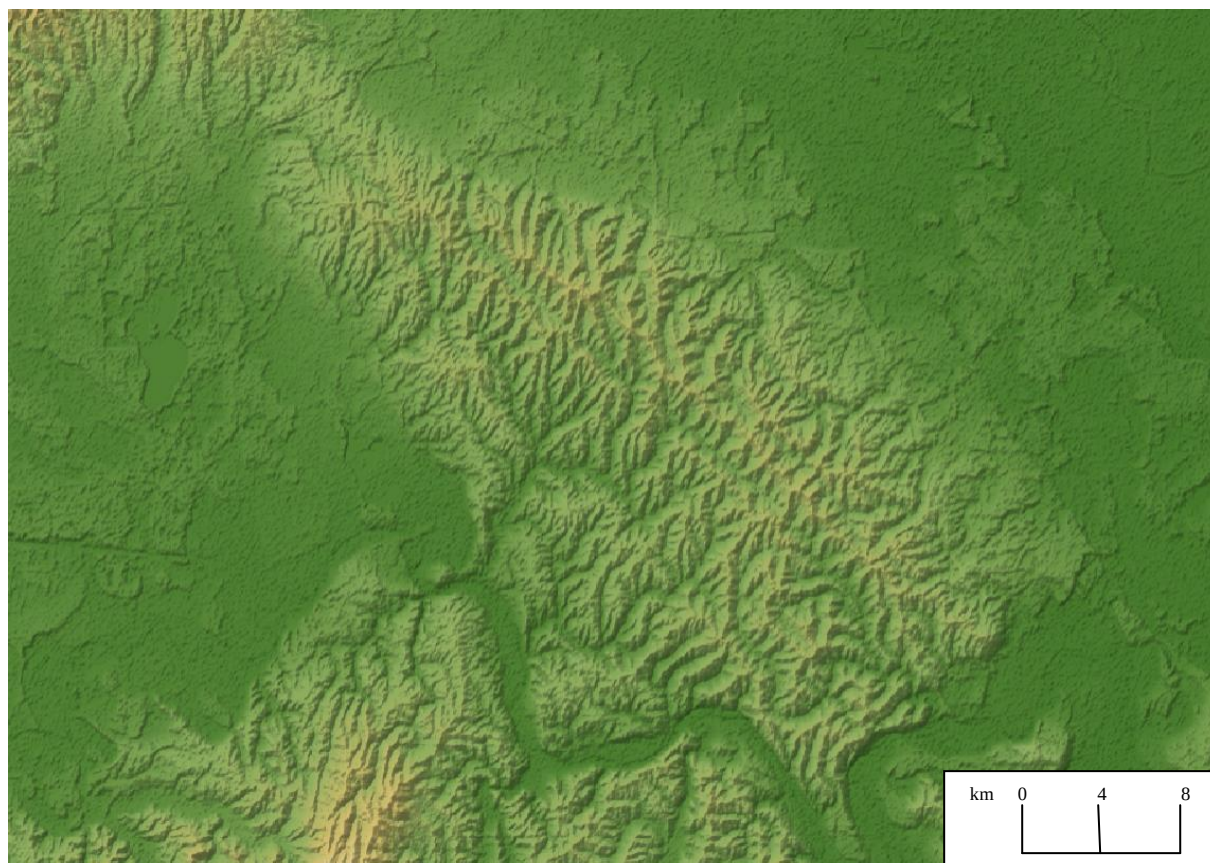
Sl. 1. Administrativno područje Grada Velike Gorice

Izvor: Strategija razvoja Grada Velike Gorice 2018.- 2023

2.1.2. Reljef

Prema uvjetno-homogenoj, odnosno fizionomskoj regionalizaciji Hrvatske, koja se temelji na gospodarski značajnim geomorfološkim kriterijima, klimatsko-ekološkim kriterijima i procesu historijsko-geografskog razvoja (Magaš, 2013), regija Turopolje pripada Hrvatskom peripanonskom prostoru, odnosno njegovom zapadnom dijelu. Zapadni peripanonski prostor sastoji se od devet uvjetno-homogenih prostornih cjelina, a glavna reljefna značajka ovog prostora je iznimna reljefna heterogenost. Iako pripadnost Turopolja na višim razinama regionalizacije nije upitna, njegova pripadnost na nižim razinama stvarala je dosta polemike i problematike kroz povijest. Jasne granice turopoljskog kraja teško je definirati zbog mnogih promjena kroz povijest, a i kod samog definiranja Turopolja kao regije uzimaju se mnogi povijesni i kulturološki elementi, a ne samo geografski. Rijeka Sava neupitna je granica turopoljske regije na sjevernom i istočnom dijelu dok su zapadne i južne međe slabije izrađene (Klemenčić, 2021). Mnogi autori s kraja 19. i početka 20. stoljeća definirali su geografski prostor Turopolja kao nizinu između rijeke Save na sjeveru i Vukomeričkih gorica na jugu (sl. 2). No ni takva definicija nije bila uistinu točna zbog povijesne pripadnosti sjevernih obronaka Vukomeričkih gorica turopoljskom kraju. Prostor tradicionalne regije Turopolja s polazišta uvjetno-homogene regionalizacije u sebi uključuje i neposredno povezuje različita područja, a to su južni dijelovi Zagrebačke urbane regije, užji periurbani prostor (velikogoričko-turopoljski) te vanjski periurbani rub (vukomeričko-pokupski) (Fuerst-Bjeliš, 1998). Sjeverni dio Turopolja ulazi u južni dio Zagrebačke urbane regije i zahvaća grad Veliku Goricu. Vukomeričke gorice pripadaju Vukomeričkom Pokuplju dok Turopoljsko-sisačkoj Posavini pripadaju jugoistočni dijelovi Turopolja. U najnovijoj sustavnoj regionalizaciji Hrvatske profesora Magaša, prostor Turopolja također nije prikazan kao cjelovita sastavnica. Prema Magašu, na nižim stupnjevima regionalizacije prostor Turopolja dijeli se na zagrebačku urbanu regiju, odnosno njezin južni periurbani prsten, te sjeverno nepropusno Pokuplje, odnosno Vukomeričko Pokuplje i Turopoljsko-sisačku Posavinu. Reljef Turopolja sastoji se od aluvijalne ravnice na desnoj obali rijeke Save na sjeveru te sjeveroistočnih padina pobrđa Vukomeričkih gorica na jugu. Vukomeričke gorice dio su žumberačkog orografskog masiva te su gorice izdužene u smjeru sjeverozapad-jugoistok u duljini od 35 kilometara. Nadmorska visina Vukomeričkih gorica je od 150 do 250 metara, s najvišim vrhom Režidovka (255 metara n.v.) na uzvisini Žeridovka. Tektonski postanak Vukomeričkih gorica vežemo uz dinarsku tektoniku te su Vukomeričke gorice mladi elementi u reljefu Turopolja i središnje Hrvatske (Roglić, 2006). Pobrđe Vukomeričkih gorica

je oblikovano tijekom gornjeg pleistocena i kvartara, ponajviše zbog linearno-erozijskih i derazijskih procesa u slatkovodnim sedimentima na izdignutim dijelovima Savskog tercijarnog bazena, a u svom morfogenetskom smislu, je derazijsko-erozijski tip pobrđa (Mihljević i Furst, 1990). Tijekom geoloških istraživanja na pobrđima Vukomeričkih gorica ustanovljeno je da većina sedimenata iz pliocenske i kvartarne starosti, a najzastupljeniji sedimenti su glina i pijesak dok su u manjoj mjeri zastupljeni šljunak i les. Na obroncima gorica nalaze se mnogi manji potoci koji otječu prema rijekama Odri i Savi. Nizinski dio Turopolja izdiže se jedino na zapadnoj strani, a prosječna nadmorska visina nizinskog dijela iznosi oko 120 metara. Podijeljen je na plodnu ravnicu između rijeka Odre i Save dok je ostatak močvarno područje.

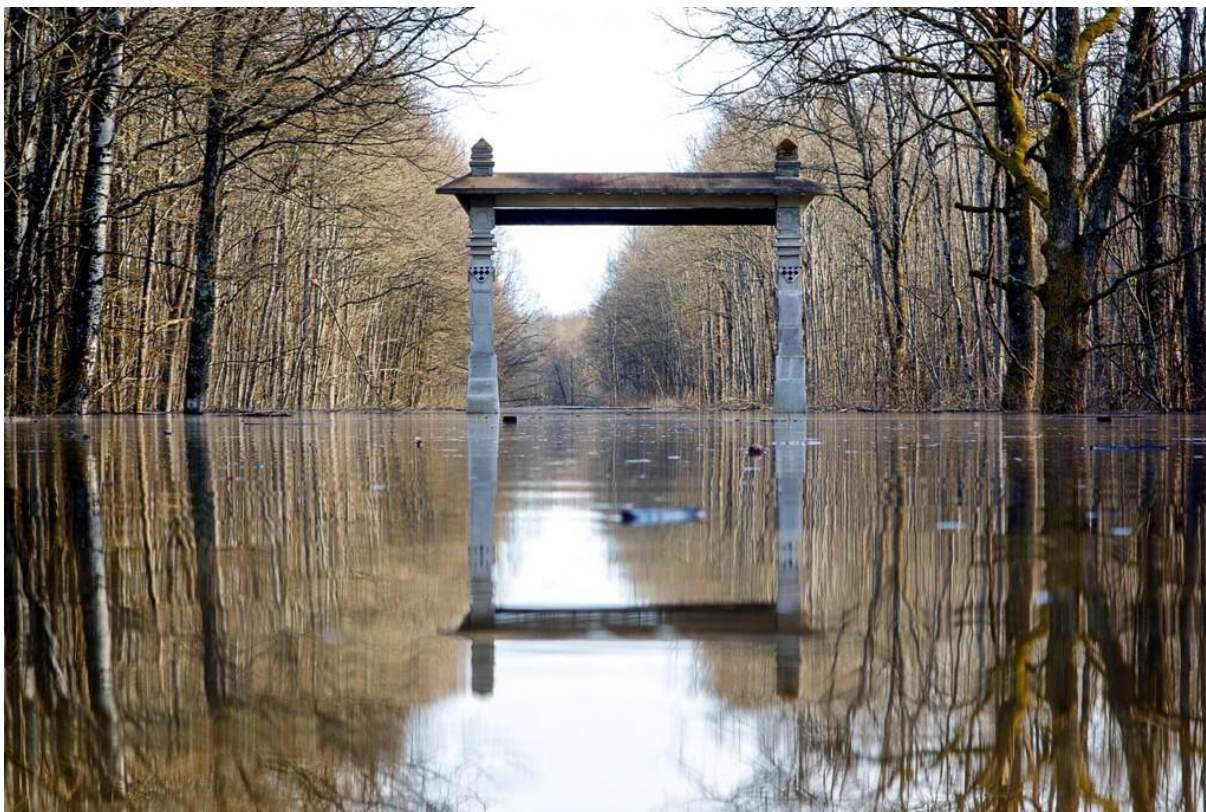
Sl. 2. Reljef Vukomeričkih gorica

Izvor: URL 1

Najvažnije rijeke su rijeka Sava te rijeka Odra koja teče središnjim dijelom turopoljske nizine i ulijeva se u rijeku Kupu. Cijeli prostor Turopolja prekriven je šumama, a posebno se ističe Turopoljski lug, veliki šumski kompleks koji je smješten na desnoj obali rijeke Odre. Uz kompleks poplavnih šuma hrasta lužnjaka nalaze se vlažne livade uz rijeku Odru te prirodni tok rijeke Odre (Drvodelić, 2015). Prostor Turopoljskog luga je zaštićeno područje od 2003. godine, a ulazi u kategoriju značajnog krajobraza¹. Šumsku cjelinu Turopoljskog luga čine šume: Kozjak, Međubunje, Topolovec, Rastine, Prekobunje s predjelom Jalševa greda, Kolniki, Klenovo, Ostrovska greda, Strug i Ostrovje, Jasenje s predjelom Velika globuka i Turopoljski krč (Matković Mikulčić, 2010). Šume se prostiru na površini od 3348 hektara, a prevladaju dvije vrste šuma: šume hrasta lužnjaka s velikom žutilovkom² i šume hrasta lužnjaka s običnim grabom. Osim u gospodarskim djelatnostima, hrast lužnjak bio je važan i lako dostupan građevinski materijal koji je obilježio drvenu arhitekturu Turopolja.

¹ Jedna od kategorija zaštite prirode na prostoru Republike Hrvatske.

² Listopadni grm iz porodice mahunarki.

Sl.3. Vrata od krča u Turopoljskom lugu

Izvor: Turistička zajednica Grada Velike Gorice

2.1.3. Klima

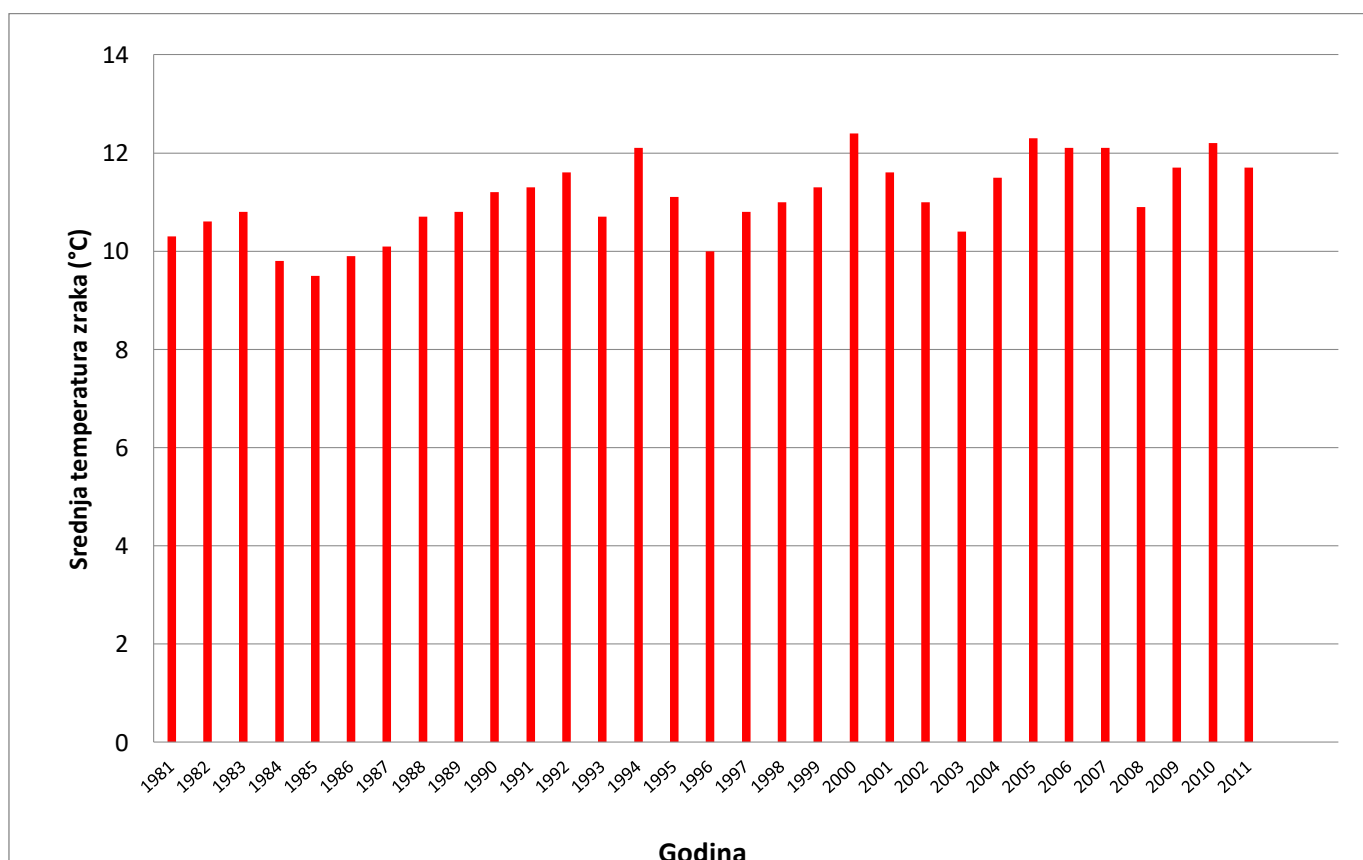
Klima se definira kao prosječno stanje atmosfere nad određenim prostorom u određenom vremenskog razdoblju te je ona pod utjecajem klimatskih elemenata koji se neprestano mijenjaju pod utjecajem klimatskih faktora (Šegota i Filipčić, 1996). Prostor Turopolja određen je klimatskih faktorima panonsko-peripanonskog prostora, a to su smještaj u sjevernom umjerenom pojasu, udaljenost od mora, nadmorska visina, reljef te rijeke i biljni pokrov. Klima Turopolja ulazi u klimatsko područje umjereno tople, vlažne, kišne šumske klime prema Köppenovoj klasifikaciji (pokrata Cfbwx). Obilježja takve klime su izmjena četiriju godišnjih doba i nepostojanje izrazito sušnih razdoblja tijekom godine.

Kao što je već spomenuto, klimatski elementi su promjenjive, meteorološke prirode pod stalnim utjecajem klimatskih faktora te su jedne od najosnovnijih temperatura zraka i količina padalina. Njihova mjerenja odvijaju se u meteorološkim postajama diljem Republike Hrvatske, pod nadzorom DHMZ-a³. Prema podacima DHMZ-a, mreža meteoroloških stanica sastoji se od 40 glavnih te 17 automatskih postaja, 100 klimatoloških postaja te preko 300

³ Državni hidrometeorološki zavod.

kišnih postaja. Na prostoru Turopolja najznačajnija je glavna meteorološka postaja Zagreb-aerodrom u naselju Pleso, dok se u Buševcu i Kravarskom nalaze kišne postaje.

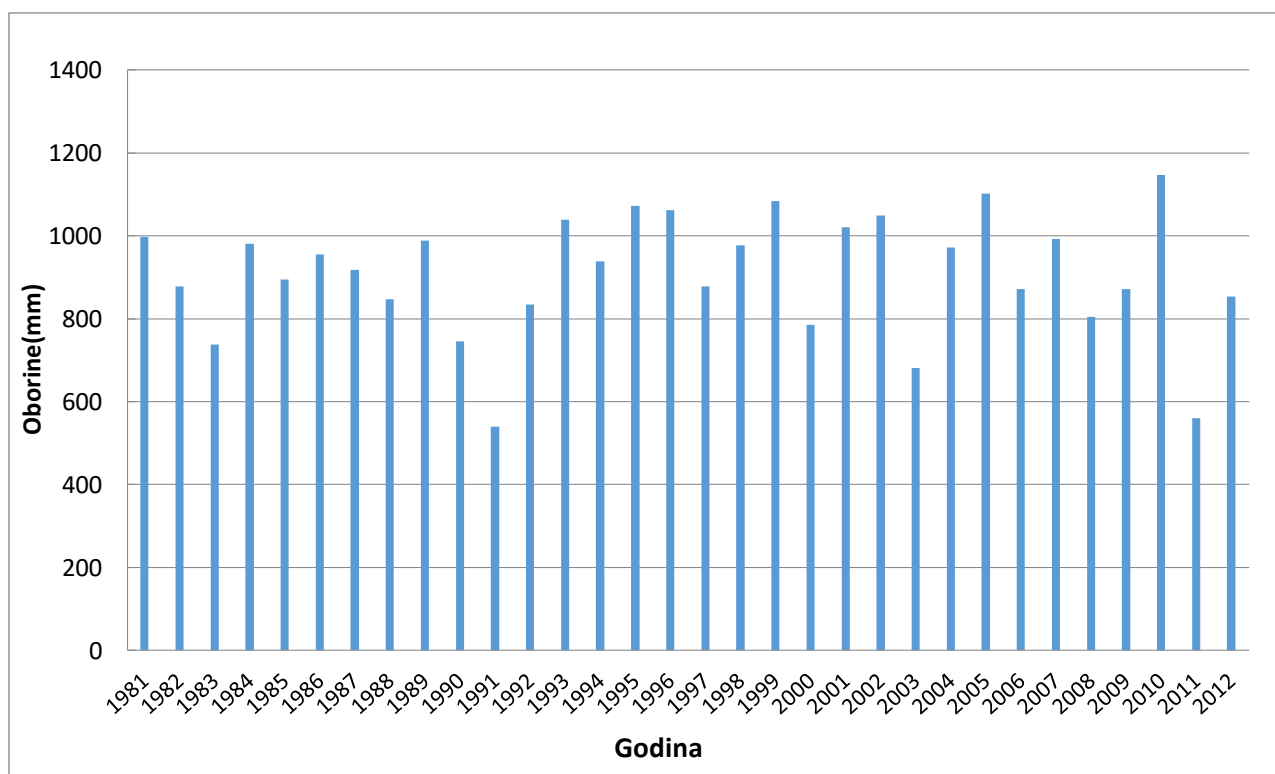
Kao što je već spomenuto, na prostoru Turopolja prevladava umjereno topla vlažna klima. Prosječna godišnja temperatura zraka, prema podacima za vremenski period od 1981. do 2011. godine, iznosila je oko 11 °C (sl. 4) Najhladnije godišnje doba je zimski dio godine sa srednjom temperaturom 1 °C, dok je najtopliji dio godine ljeto sa srednjom temperaturom od 20,4 °C (Sijerković, 2012).

Sl. 4. Prosječne godišnje temperature za Veliku Goricu u razdoblju od 1981. do 2011. godine

Izvor: Autor prema podacima DHMZ-a

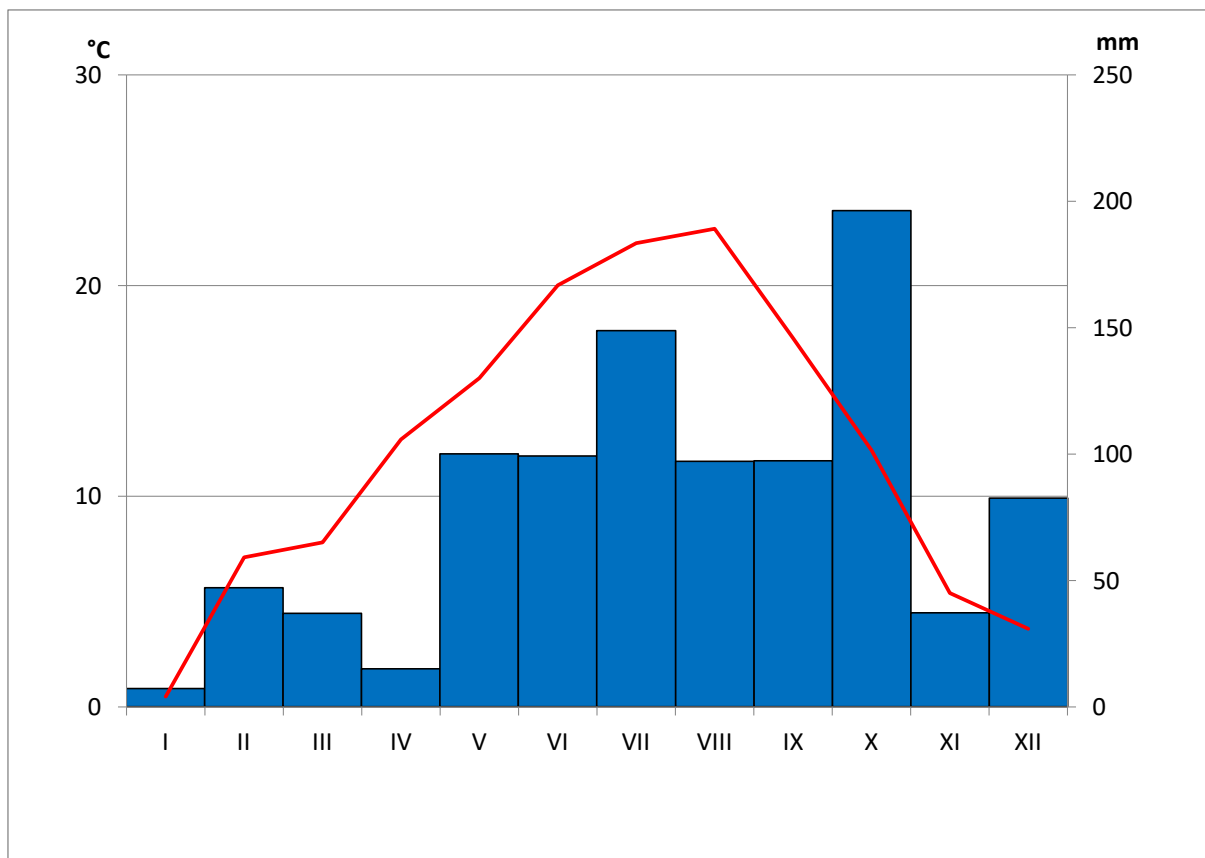
Prosječna godišnja količina oborina u Turopolju iznosi 922 mm, a najzastupljenija padalina je kiša (sl. 5).

Sl. 5. Prosječne količine padalina u Velikoj Gorici u razdoblju od 1981. do 2012. godine

Izvor: Autor prema podacima DHMZ-a

Srednja mjesečna temperatura najhladnijeg mjeseca iznosi 0,5 °C i to je siječanj dok srednja mjesečna temperatura najtoplijeg mjeseca kolovoza iznosi 22 °C. Mjesec s minimumom oborina je siječanj (7,2 mm) dok se maksimumi pojavljuju u srpnju (148,8 mm) i listopadu (196,4 mm). Temperatura tijekom godine prati pravilnu izmjenu godišnjih doba te su ljetni mjeseci najtopliji, a zimski najhladniji. Maksimum količina padalina pojavljuje se u ranim ljetnim i jesenskim mjesecima dok su zimski mjeseci s minimumom padalina (sl. 6).

Sl. 6. Klimadijagram Velike Gorice za 2020. godinu

Izvor: Autor prema podacima DHMZ-a

Prirodno-geografska obilježja imala su veliki utjecaj na naseljenost turopoljskog kraja u prošlosti, ali i danas. Klima se nije mnogo promijenila kroz prošlost te je umjereno topla klima uvijek bila privlačni faktor naseljavanja. Uz to, jako su rijetki ekstremi temperature i količine padalina. Reljef je uvelike bio faktor naseljavanja ovog kraja u prošlosti, no danas on ima manju ulogu. Utjecaj velikih rijeka i opasnosti od poplava te močvarno područje smanjile su prostorni obuhvat naseljavanja ljudskih zajednica. Prvotna naselja građena su na povišenim dijelovima Turopolja i daleko od riječnih tokova, no s odmakom vremena naselja nastaju i u ravnicima. Razvojem sustava obrane od poplava, ravničarski dio postaje privlačniji za naseljavanje te je danas ravnica najnaseljeniji dio Turopolja.

3. Društveno-geografski okvir

3.1. Stanovništvo

Iako je tema ovog diplomskog rada regija Turopolje, izneseni statistički podaci odnose se samo na Grad Veliku Goricu te općine Kravarsko, Pokupsko i Orle kao dio Zagrebačke županije. Razlog tomu su teritorijalni ustroji tijekom posljednja dva stoljeća u kojima su određena turopoljska naselja na zapadu i jugu regije bila pripojena novim kotarima i općinama, a teritorijalnim ustrojem Republike Hrvatske iz 1992. godine našla su se izvan granica Grada Velike Gorice i ostale tri općine, a ujedno i Zagrebačke županije.

3.1.1 Demografsko kretanje stanovnika u prošlosti

Prirodno-geografska, ali i historijsko-geografska obilježja prostora Turopolja znatno su utjecala na značajke njezinog demografskog razvoja. Prostor Turopolja kontinuirano je bio naseljen od razdoblja neolitika, a prvi poznati stanovnici bili su pripadnici naroda Ilira i Kelta. Dolaskom Rimljana dolazi do stabilizacije prostora i u tom razdoblju dolazi do demografskog porasta broja stanovništva te razvoja prvih urbanih naselja. Tijekom velike seobe naroda prostor Turopolja naseljavaju narodi Avara, Gota i Huna, a tijekom 7. i 8. stoljeća Turopolje trajno naseljavaju hrvatska plemena. Politička i društvena stabilnost prostora Turopolja dovelo je do nastajanja većeg broja naselja i crkvenih središta u ranom srednjem vijeku. (Fuerst Bjeliš, 1999) U 13. stoljeću spominju se prva naselja, a najveće mjesto turopoljskog kraja Velika Gorica spomenuta je u izvoru iz 1228. godine. U razdoblju razvijenog srednjeg vijeka nastaje najveći broj naselja, a ona su proširena od sjeverozapadnog dijela turopoljske nizine pa sve do Turopoljskog luga na jugoistoku. No kontinuitet naseljenosti naglo je prekinut snažnim osmanskim prodorima od početka 16. stoljeća. Turopoljski kraj često se našao na putu osmanskih osvajanja prema sjevernim dijelovima Monarhije. Stalna opasnost negativno je utjecala na demografsku sliku turopoljskog kraja, no turopoljski kraj nikad nije bio osvojen od strane Osmanlija. Većina pisanih izvora Plemenite općine turopoljske bila je uništena u osmanskim pustošenjima pa je teško odrediti broj stanovnika Turopolja iz tog razdoblja. Krajem 16. stoljeća Turopolje je bilo zahvaćeno konstantnim osmanskim pustošenjima koje je dovelo do migracija stanovništva u sigurnije krajeve, a preostalo stanovništvo je bilo ubijeno ili odvedeno u ropstvo. Većina tadašnjih turopoljskih naselja su

bila spaljena do temelja, a neke plemićke obitelji su potpuno nestale u tom razdoblju. S porazom osmanske vojske kod Siska 1593. godine, osmanska vojska više nije ugrožavala turopoljski kraj te je uslijedilo razdoblje obnove Turopolja. Prognano turopoljsko plemstvo vratilo se na svoje posjede, a posebnim kraljevskim darovnicama poticalo se naseljavanje te su pojedinci dobivali napuštena imanja pa tako u turopoljsko bratstvo ulaze nove plemićke obitelji. No unatoč kraljevim darovnicama i dolaskom novih obitelji, problem manjka radne snage znatno je utjecao na promjene unutar seoskih zadruga. Većina zemlje je bila neobrađena i u takvoj situaciji plemići su obrađivali svoju zemlju te su poslovi bili podijeljeni između članova obitelji. Drugi problem bio je obnova opustošenih i spaljenih sela na području Turopolja te su Turopoljci svoja sela obnovili na temelju tradicionalne drvene arhitekture ovog kraja. Izobilje drveta, a pogotovo hrasta lužnjaka, obilježilo je svjetovnu i sakralnu arhitekturu turopoljskog kraja 17. i 18. stoljeća. Prve demografske obrise turopoljskih naselja uviđamo kroz crkvene knjige župa turopoljskog kraja. Po crkvenoj evidenciji turopoljskih župa, na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće prostor Turopolja imao je 7214 stanovnika (Laszowski, 1911). Stanovništvo Turopolja bilo je izrazito hrvatske narodnosti i katoličke vjere, ali poneki crkveni dokumenti govore o par pravoslavnih sela na području Turopolja. Doseljavanjem stanovništva i razvojem trgovišća Velike Gorice dolazi do porasta broja stanovnika Turopolja. Na području kotara Velike Gorice 1857. godine živjelo je 17 590 stanovnika, dok je naselje Velika Gorica imala 479 stanovnika (Szabo i Maroević, 1999). Povezivanjem Zagreba i Siska željezničkom prugom i cestom u drugoj polovici 19. stoljeća uvelike je utjecalo na razvoj turopoljskog kraja. Početkom 20. stoljeća kotar Velika Gorica imao je 33 455 stanovnika. Prvim provedenim popisom stanovništva nakon Prvog svjetskog rata 1921. godine, broj stanovnika Turopolja stagnira. Uzrok tomu je visoka smrtnost muškog stanovništva tijekom rata, ali i pojava različitih epidemijskih bolesti⁴ nakon rata te nedovoljna zdravstvena skrb. No unatoč tomu, u međuratnom razdoblju nastavljen je trend demografskog porasta stanovnika, ponajviše zbog urbanizacije i industrijalizacije Velike Gorice. Tijekom Drugog svjetskog rata Velika Gorica i Turopolje nisu imali velika ratna razaranja pa nije došlo do velikih migracija u sigurnije krajeve. Druga polovica 20. stoljeća obilježena je naglom urbanizacijom i industrijalizacijom grada Zagreba, ali i njegove šire okolice. Izrazita suburbanizacija zagrebačke regije javlja se tijekom 60-ih godina 20. stoljeća, a u 70-im godinama 20. stoljeća započinje diferencijacija određenih gradskih funkcija. Južni sektor zagrebačke aglomeracije, odnosno prostor tadašnje Općine Velika Gorica, imao je funkciju prometne povezanosti grada

⁴ Ponajviše epidemija španjolske gripe.

Zagreba i njegove regije te je izgrađena cestovna i željeznička obilaznica i zrakoplovna luka Zagreb u naselju Pleso. Jezgre suburbanizacije zagrebačke regije postali su njegovi satelitski gradovi, a među kojima se istaknula Velika Gorica zbog svoje cestovne i željezničke povezanosti sa Zagrebom. Prije procesa suburbanizacije naselje Velika Gorica imalo je oko 8 tisuća stanovnika (1971.), a 10 godina kasnije preko 24 tisuće stanovnika⁵. Privlačnost povoljnije stambene izgradnje, ali i prometne povezanosti sa Zagrebom, dovela je do velikog priljeva radnog stanovništva iz metropole, ali i iz obližnjih naselja Turopolja. Svi procesi povezani za suburbanizaciju Zagreba doveli su do naglog razvoja naselja Velike Gorice. Urbanistički rast doveo je do jačanja funkcija rada unutar naselja te širenja i preobrazbe samog naselja.

Tab. 1. Broj stanovnika Turopolja od 1857. do 2001. godine

	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.
VELIKA GORICA	12.534	13.822	14.716	17.056	18.998	20.840	20.124	22.544	23.717	24.965	25.804	28.392	47.104	56.884	63.517
KRAVARSKO	1.799	2.139	1.938	2.171	2.367	2.382	2.322	2.661	2.645	2.643	2.502	2.250	1.984	1.842	1.983
ORLE	3.377	3.515	3.657	4.089	4.218	4.312	4.090	3.921	3.393	3.355	3.164	2.696	2.407	2.214	2.145
POKUPSKO	3.836	4.279	4.095	4.819	5.041	5.167	4.768	5.195	5.059	4.840	4.444	3.694	3.125	2.703	2.492

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.

Godine 1991. na području Grada Velike Gorice živjelo je 56 884 stanovnika te je broj stanovnika u Popisu iz 2001. godine porastao na 63 517 stanovnika (Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.) (tab.1). Jedino naselje s više od pet tisuća stanovnika je grad Velika Gorica te je ono glavno kulturno, gospodarsko i obrazovno središte Turopolja. Naselje Velika Gorica imala je 33 339 stanovnika 1991. godine, a prema popisu iz 2001. godine broj stanovnika smanjio se na 31 553 stanovnika. Demografski porast imala su naselja na povoljnim prometnim putovima prema Velikoj Gorici ili između Velike Gorice i Zagreba, dok naselja s lošijom prometnom povezanošću imaju izražen proces depopulacije. Prema popisu iz 2001. godine, broj doseljenog stanovništva na području Grada Velike Gorice iznosio je 60,4 % ukupnog stanovništva. Izraziti udio novodoseljenog stanovništva imaju naselja na maloj udaljenosti od Velike Gorice i dobro su prometno povezana s Velikom Goricom. Ističu

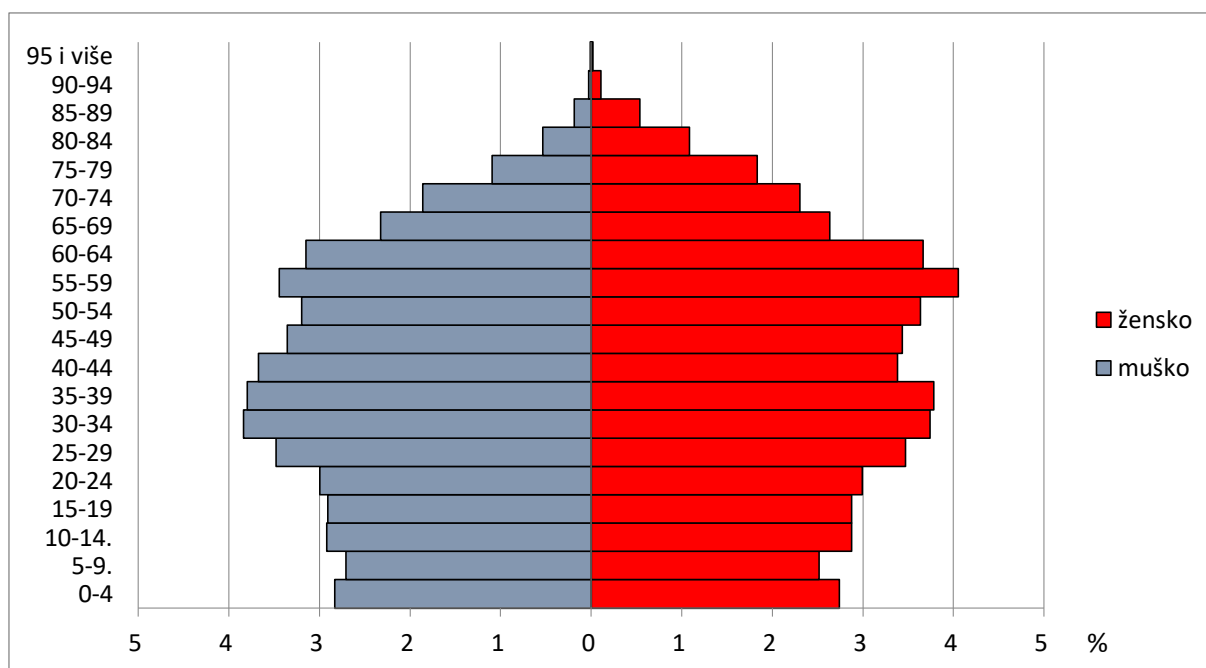
⁵ Porast je uzrokovan i uključivanjem naselja Rakarje, Pleso i Kurilovec u sastav Grada Velike Gorice.

se naselja istočno od Velike Gorice, uz prometnice koje povezuju Veliku Goricu i Sisak, ali i naselja između prometnica koje povezuju Veliku Goricu sa Zagrebom. Naselja s lošom prometnom povezanošću imaju i manji udio novodoseljenog stanovništva.

3.1.2. Opći demografski podaci

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, Turopolje je prema popisu stanovništva iz 2011. godine imalo 69 703 stanovnika, što je manje nego prije 10 godina kada je prema popisu ustanovljeno 70 137 stanovnika. Kada bi gledali prema administrativnim jedinicama, Grad Velika Gorica prema popisu iz 2011. godine imao je 63 517 stanovnika, dok su općine Kravarsko, Pokupsko i Orle zajedno imale 6186 stanovnika. Iz dijagrama može se uvidjeti nagli porast broja stanovnika između popisa 1971. i 1981. godine, ponajviše uzrokovan naglom urbanizacijom Zagreba te suburbanizacijom šireg zagrebačkog područja. Do kraja 20. stoljeća broj stanovnika postepeno raste, a s dolaskom novog stoljeća taj broj stagnira ili je u blagom padu. Grad Velika Gorica najbrojnija se lokalna jedinica Zagrebačke županije te na njezinom području živi oko 20 % stanovnika županije. Što se tiče gustoće naseljenosti, Grad Velika Gorica ima veću gustoću naseljenosti od prosjeka Republike Hrvatske (68,7 stan./km²) i Zagrebačke županije (103,8 stan./km²) i ona iznosi oko 194,4 stanovnika po četvornom kilometru te spada u gušće naseljena područja Zagrebačke županije, no tri ostale općine su puno rjeđe naseljene i njihova gustoća naseljenosti je ispod 50 stanovnika po četvornom kilometru (Kravarsko 34 stan./km², Orle 34 stan./km², Pokupsko 21 stan./km²).

Na prostoru Turopolja rađa se nešto više muške djece nego ženske, no u općoj populaciji broj žena je u apsolutnim brojkama veći. Opći koeficijent feminiteta za Grad Veliku Goricu 2011. godine iznosio je 106,9, odnosno na svakih 100 muškaraca dolazi 106 žena. Prema dijagramu možemo uočiti veći broj ženske populacije od muške u kasnijim godinama života (od 65 godina na više), a ta brojka je i nekoliko puta viša od najstarijim dobnim podskupinama. U zrelim dobnim skupinama (15-64 godina) brojčani odnos između muškog i ženskog stanovništva je ujednačen, no gledajući popis iz 2001. godine postoji znatni manjak zrelog stanovništva. Uzrok tomu je bolje obrazovanje, veća mogućnost zapošljavanja i bolja kvaliteta života te se to pogotovo odnosi na dobnu skupinu između 20 i 30 godina. Njihove destinacije su u manjoj mjeri drugi dijelovi Hrvatske, dok većina odlazi na školovanje ili rad u inozemstvo, ponajviše u ostale države Europske unije.

Sl. 7. Dobno-spolna struktura stanovništva Grada Velike Gorice 2011. godine

Izvor: Autor prema podacima Državnog zavoda za statistiku

Kada se gleda popis iz 2011. godine prema narodnosti i vjeri, može se zaključiti da su stanovnici Turopolja najvećim dijelom pripadnici katoličke vjeri i hrvatske narodnosti. Više od 95 % stanovnika izjasnilo se da su prema narodnosti Hrvati, a od nacionalnih manjina ističu se Srbi (1,52 %), Bošnjaci (0,77 %), Romi (0,14 %) i Slovenci (0,11 %). Što se tiče vjerske pripadnosti najviše je stanovnika katoličke vjere (91,11 %), dok su ostale zastupljene vjerske zajednice pravoslavci (1,63 %) i muslimani (1,52 %) te se oko 4 % stanovnika nije izjasnilo oko vjerske pripadnosti ili nisu vjernici.

3.1.3. Naselja Turopolja

Prema trenutnoj administrativnoj podjeli Republike Hrvatske iz 90-ih godina 20. stoljeća, prostor Turopolja svojim se najvećim dijelom nalazi u sastavu grada Velike Gorice (Klemenčić, 2021), a čine ga jedan grad (Velika Gorica), tri općine (Kravarsko, Pokupsko i Orle) te 91 naselje. Najveće naselje i upravno središte je grad Velika Gorica (31 533 stanovnika), a ostala naselja turopoljskog kraja po broju stanovnika puno su manja u usporedbi s Velikom Goricom. Samo osam naselja uz Veliku Goricu ima preko tisuću stanovnika, a to su Velika Mlaka (3334 stanovnika), Novo Čiče (1255 stanovnika), Mičevac (1286 stanovnika), Lukavec (1140 stanovnika), Kuće (1453 stanovnika), Mraclin (1074

stanovnika), Gradići (1860 stanovnika) te Donja Lomnica (1732 stanovnika) prema popisu iz 2011. godine (tab. 2).

Koncept nodalno-funkcionalne regije zasniva se na činjenici da grad i njegov okolni, po prirodnim i drugom obilježjima najčešće heterogen prostor, čine komplementarnu cjelinu (Vresk, 1974). U Republici Hrvatskoj na temelju nodalno-funkcionalne organizacije prostora možemo izdvojiti četiri makroregije: Zagrebačku, Splitsku, Riječku te Osječku i mnoge regionalne, subregionalne i mikroregionalne centre. Nodalno-funkcionalni pojam Zagrebačke regije obuhvaća teritorij zagrebačke urbane regije te širi prostor okolnih općinskih i gradskih teritorija (Magaš, 2013). Zagrebačka makroregija sastoji se od mnogo manjih subregionalnih centara, a jedan od njih se nalazi na prostoru Turopolja, a to je Velika Gorica.

Prema nodalno-funkcionalnoj regionalizaciji, prostor Turopolja u potpunosti pripada Zagrebačkoj makroregiji dok na subregionalnoj razini prostor Turopolja gravitira prema Velikoj Gorici (Furst-Bjeliš, 1998). No koncepcija tipizacije naselja prema njihovim središnjim ulogama i djelatnostima u današnjim demografskim prilika treba nove pristupe koji si bi temeljili primarno prema demografskim trendovima i pokazateljima, a sekundarno za njihove uloge (Šterc, 2018). Prema takvoj podjeli središnjih naselja na prostoru Turopolja dobivamo podjelu na:

1. Središnja mikroregija: Velika Gorica;
2. Lokalna središta: Buševac, Donja Lomnica, Vukovina, Velika Mlaka, Šćitarjevo, Orle, Veleševac, Kravarsko, Pokupsko;
3. Pomoćna središnja naselja: Mraclin, Dubranec, Lukavec, Novo Čiče, Mičevac (Šterc, 2018).

Tab. 2. Najveća naselja na prostoru Turopolja prema broju stanovnika 2001. i 2011. godine

Naselje	Stanovništvo 2001.	Stanovništvo 2011.	Promjena 2001.-2011. %
Velika Gorica	33.339	31.341	-6,0
Velika Mlaka	3.306	3.326	0,6
Gradići	1.759	1.808	2,8
Donja Lomnica	1.665	1.716	3,1
Kuće	1.226	1.460	19,1
Mičevac	1.254	1.281	2,2
Novo Čiče	1.141	1.262	10,6
Lukavec	1.119	1.136	1,5
Mraclin	1.106	1.068	-3,4
Turopolje	1.033	951	-7,9

Izvor: Strategija turističkog razvoja grada Velike Gorice s akcijskim planom

Prostorna raspodjela turopoljskih naselja uvelike je bila pod utjecajem prirodno-geografskih čimbenika prostora te se tako ističu slabo naseljeni obronci Vukomeričkih gorica, dok se većina naselja nalazi u plodnoj ravnici. U Vukomeričkim goricama prevladavaju manja naselja s manjim brojem stanovnika te su ona raštrkana cijelom dužinom gorica. Za razliku naselja u goricama, naselja u plodnoj ravnici su veća i oblikuju gušću mrežu naselja. Veća naselja smještena je u neposrednoj blizini grada Velike Gorice ili se nalaze na glavnim cestovnim prometnicama turopoljskog kraja, a to su prometnica prema Zagrebu i prometnica prema Sisku, dok su naselja udaljenija od glavnih prometnica često manja i s manjim brojem stanovnika. Takav raspored naselja uvelike je utjecao i na veličinu naselja i raspodjelu stanovništva te se više od 65 % stanovništva (oko 45 tisuća stanovnika) nalazi u devet turopoljskih naselja. Kao što je već spomenuto, najveće naselje turopoljskog kraja je grad Velika Gorica i jedino ima više od 5000 tisuća stanovnika. Čak 91 % naselja Turopolja ima manje od 1000 stanovnika, a najveći broj naselja (čak 29 naselja) imalo je od 200-500 stanovnika.

3.2. Društvena infrastruktura

Današnji izgled turopoljskih naselja vezan je uz obnovu turopoljskog kraja u 17. i 18. stoljeću, nakon osmanskih pustošenja ovih krajeva u prethodnim stoljećima. Naselja na turopoljskom području pripadala su tipu zbijenih sela izduženog oblika, a kuće su građene s obje strane glavne prometnice. Posebno obilježje turopoljskog kraja bilo je šumsko bogatstvo te njegova upotreba u arhitekturi Turopolja. Tradicijska arhitektura bila je uvjetovana ekonomsko-društvenim načinom života te se život odvijao u obiteljskim zadrugama koje su se bavile poljoprivredom (Marković, 1988). Drvo hrasta lužnjaka koristilo se za gradnju seoskih domova i drvenih kapelica. U turopoljskom pejzažu izdvajale su se seljačke kuće – hiže, kuće na kat ili čardaci te ladanjske kuće plemenitaša ili kurije. Hiže su bile tradicijske prizemnice te je u njima živjelo ruralno stanovništvo. Građene su od piljenih ili tesanih hrastovih dasaka, horizontalno poslaganih jedna na drugu i spojenima na uglovima kuće, a krov je pridržavala masivna greda. Interijer hiže se sastojao samo od jedne prostorije te je ona imala više funkcionalnih uloga. Uz hižu su se nalazili gospodarski objekti poput staja za stoku, spremišta za oruđa i hranu i zdenac za vodu. Za razliku od hiža, čardaci su bili zamišljeni kao domovi na kat. Prizemne prostorije čardaka imale su svrhu gospodarskih prostorija te se u njima čuvao alat za poljoprivredu, a kat je služio kao prostor za boravak i stanovanje. Kat je bio povezan s bogato ukrašenim vanjskim stubištima na kojima su bili prikazani različiti motivi. Svaki čardak bio je jedinstven, a danas su oni zaštićeni spomenici kulture. U graditeljstvu Turopolja posebno se ističu drvene kurije, stambeni objekti imućnijih ljudi i plemenitaša turopoljskog kraja. Gradnja plemenitaških kuriji započela je u 18. stoljeću dok su prije tog vremena postojale samo župne kurije. Prizemlje kurije služilo je u gospodarske svrhe dok se na katu nalazilo pet velikih prostorija. Sama kurija je bila dio većeg gospodarskog kompleksa, odnosno plemenitaškog imanja, a velika dvorišta često su bila pretvorena u parkove i perivoje (sl. 9). Plemićka imanja s drvenim kurijama bila su vrhunac stambenog graditeljstva u Turopolju do kraja 19. stoljeća, no danas su sačuvani samo dvorovi obitelji Zlatarić i Pintar u Bukevju, kurija Modić-Bedeković u Donjoj Lomnici, kurija obitelji Alapić u Vukovini te Josipovićeve kurija u Kurilovcu (Matković Mikulčić, 2010).

Sl. 8. Spomenik hrastu ispred Muzeja Turopolja

Izvor: URL 2

Sl. 9. Kurija Modić Bedeković u Donjoj Lomnici

Izvor: URL 3

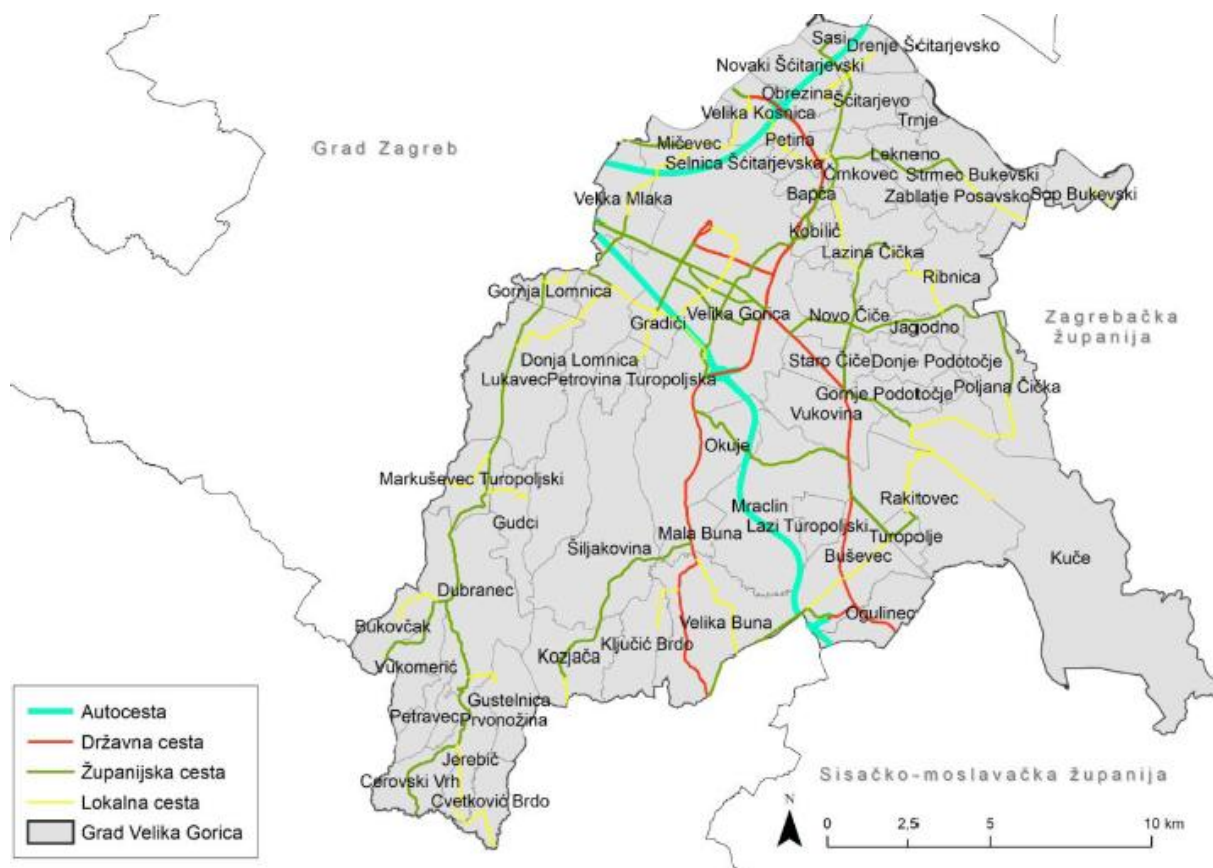
No najveći pothvati turopoljske arhitekture zasigurno je sakralne drvena arhitektura, odnosno drvene kapelice koje se prostiru po cijelom prostoru Turopolja. U gradnji sakralnih objekata korišteni su isti elementi i materijali kao i u izgradnji svjetovnih građevina te su građene na rustikalan način, a gradilo ih je lokalno stanovništvo. Tradicija drvenih kapelica u Turopolju traje od ranog srednjeg vijeka pa sve do početka 20. stoljeća, a tijekom povijesti određeni elementi su doživjeli promjene ovisno o razdoblju u kojem su nastale (Matković Mikulčić, 2010). Prvotne drvene kapelice sastojale su se od jedne središnje prostorije s malim svetištem, a kasnije se njihov tlocrt mijenjao i proširivao. Najveće promjene u izgledu drvenih kapelica nalazimo u razdoblju baroka (17. i 18. stoljeće) i kapelice dobivaju bogatiji i raskošniji unutarnji i vanjski izgled. Vanjsko pročelje bilo je ukrašeno s rezbarenih daskama, stupovima i trjemovima, a unutrašnjost je bila oslikana. Mnoge drvene kapelice su tijekom vremena propale ili su ih zamijenile modernije, zidane crkve te je danas na prostoru Turopolja sačuvano 11 drvenih kapelica. Sve sačuvane drvene kapelice izgrađene su u 17. stoljeću ili u kasnijim razdobljima, a jedan od najljepših primjera drvene sakralne arhitekture na prostoru Turopolja je drvena kapela svete Barbare u Velikoj Mlaci. Na njezinom primjeru dogodio se najljepši spoj graditeljstva, kiparstva, slikarstva, rezbarstva i narodnog veza te prikazuje sve elemente turopoljske umjetnosti (Matković Mikulčić, 2010). Kapela svete Barbare izgrađena je 1642. godine, a svoj današnji izgled dobila je 1912. godine dogradnjom trijema (sl. 10). Građena je od kvalitetne turopoljske hrastovine planjki, a najstariji dio kapele je svetište s apsidom. Njezina unutrašnjost ukrašena je krilnim oltarom s prikazima Kristove muke s jedne strane i životom te mučeništvom svete Barbare na drugoj strani. Preko 150 oslikanih ploha, nastalih na sredini 18. stoljeća, s prikazama svetaca i biljnih motiva ukrašavaju zidne stijene kapele. Posebnost ove kapelice je i ikonografski prikaz svetice koja se vrlo rijetko prikazivala na ovom području, a prikaz pokazuje bradatu sveticu Kummernisse, zaštitnicu od različitih nevolja.

Sl. 10. Kapela svete Barbare u Velikoj Mlaci

Izvor: URL 4

Današnji prostor Turopolja pripada zagrebačkoj makroregiji. Turopolje je povezano prometnicama na regionalnoj i državnoj razini (sl. 11). Blizina grada Zagreba uvjetovala je pojačanu izgradnju važnih cestovnih pravaca, ponajviše na sjeverozapadnom dijelu Turopolja. Najvažnija cestovna prometnica turopoljskog kraja je državna cesta D30 (čvor Buzin – Velika Gorica – Petrinja – Hrvatska Kostajnica – granica s BiH). Uz taj prometni pravac, u tijeku je projekt dovršetka izgradnje autoceste A11 (Zagreb- Sisak) te bi se on trebao nadovezati na izgrađeni dio od čvora Buzin do sela Buševca. Izgradnjom obilaznice oko Velike Gorice i povezivanje Velike Gorice s istočnim dijelom Zagreba preko čvora Kosnice, riješio se problem velikih gužvi na državnoj cesti D30 od čvora Buzin do Velike Gorice. Čvor Buzin i čvor Kosnica dio su zagrebačke obilaznice, odnosno autoceste A3 (Bregana-Lipovac) te Turopolje preko njih ostvaruje laku vezu s drugim važnijim prometnicama prema većim gradovima ili inozemstvu (Strategija razvoja Grada Velike Gorice 2018.-2023., 2018). Većina Turopolja dobro je povezana županijskim i lokalnim cestama, a jedini prostor slabije cestovne povezanosti su najistočnija i najzapadnija naselja Turopolja.

Sl. 11. Prometna povezanost Grada Velike Gorice

Izvor: Grad Velika Gorica-promet i prostor

Željeznička pruga Zagreb – Velika Gorica – Sisak – Sunja s nastavkom prema Slavonskom Brodu i Bosni i Hercegovini jedina je pruga na prostoru Turopolja na kojoj se odvija željeznički promet. Zbog svoje ravne trase, dobrog stanja i relativno kratkog vremenskog trajanja, na njoj se razvio intenzivan promet između Zagreba i Siska. No iako putovanje između glavnog kolodvora u Zagrebu i postaje u Velikoj Gorici traje svega 10 minuta, ova vrsta prometa nedovoljno je iskorištena na prostoru Velike Gorice i ostatka Turopolja. Jedan od problema je udaljenost željezničke postaje u Velikoj Gorici. Željeznička postaja u Velikoj Gorici nalazi se na samom rubu grada i udaljena je od oko tri kilometra od samog središta grada. Uz to, na pruži postoje još samo dvije stanice na prostoru Turopolja, u selima Mracilin i Turopolje.

Važnu ulogu za prostor Turopolja, ali i za grad Zagreb i cijelu središnju Hrvatsku, ima Međunarodna zračna luka Zagreb – Franjo Tuđman. Zračna luka smještena je u gradskoj četvrti Pleso i od Zagreba je udaljena samo 10 kilometara. Uloga međunarodne zračne luke izrazito je važna za Hrvatsku, ponajviše zbog najbržeg i najlakšeg povezivanja s ostatkom Europe, ali i svijeta. Zbog sve većeg međunarodnog značaja, ali i povećanju broja putnika,

2017. godine završena je izgradnja modernog putničkog terminala dok je stari terminal ostao u funkciji cargo⁶ prijevoza.

Važnu ulogu u dnevnim migracijama stanovništva ima javni prijevoz. Na području Turopolja javni prijevoz odvija se u najvećoj mjeri putem autobusnog prometa, dok manji dio otpada na željeznički prijevoz. Kao što je već spomenuto, nedostaci željezničkog prometa su udaljenost same stanice od centra grada te manjak stanica na samoj trasi te je tako nedovoljno atraktivna za prigradski prijevoz u odnosu na autobus, no u skorijoj budućnosti postoji mogućnost spajanja željezničke stanice s velikogoričkim autobusnim terminalom pomoću autobusnog prijevoza. Autobusnim prometom povezan je međugradski prijevoz između Zagreba i Velike Gorice, ali i gradski prijevoz između Velike Gorice i ostalih turopoljskih naselja. Usluge javnog autobusnog prijevoza na 23 linije obavlja Zagrebački električni tramvaj, a na četiri linije Autoturist. Najprometnije autobusne linije su međugradske linije te povezuju gorički autobusni terminal s zagrebačkim Glavnim kolodvorom (linije 268 i 330) i terminalom Kvaternikom trg (linija 290), dok je prema ostalim naseljima učestalost prometovanja manja. Na području Turopolja razvijena je komunalna infrastruktura. Sva naselja priključena su na električnu mrežu dok određena naselja još nisu spojena na gradski vodovod i kanalizaciju. Na području Velike Gorice nalaze se i bitni infrastrukturni objekti važni za Turopolje, ali i za grad Zagreb, a to su elektroenergetski čvor Mraclin, vodozaštitna područja Črnkovec – Kosnica i Mala Mlaka te deponij Jakuševac.

Dostupnost zdravstvene zaštite na prostoru Turopolja je zadovoljavajuća. Na području Grada Velike Gorice nalazi se jedan dom zdravlja u Velikoj Gorici i devet ambulanti u većim naseljima u okolici Velike Gorice. Uz dom zdravlja nalazi se Zavod za hitnu medicinu, a u Velikoj Gorici nalazi se i Poliklinika za bolesti dišnog sustava Grada Zagreba. Veliki problem zdravstvenog sustava u Gradu Velika Gorica je nedostatak specijalističkih zdravstvenih usluga te su stanovnici primorani obavljati svoje preglede u nekoj od zagrebačkih bolnica. Mreža odgojno-obrazovnih ustanova na području Turopolja je zadovoljavajuća. Predškolski odgoj odvija se u četiri gradska dječja vrtića na 19 lokacija diljem Turopolja, a uz njih su organizirani i manji privatni vrtići. Glavni problem predškolskog odgoja na području Turopolja je manjak prostornih kapaciteta (Strategija razvoja Grada Velike Gorice 2018.-2023., 2018) te se zadnjih godina uređuju dotrajali vrtići. Osnovno školstvo organizirano je u 8 matičnih škola i 13 područnih škola, te u jednoj umjetničkoj školi. Na području Turopolja nalaze se pet srednjih škola: Gimnazija Velika Gorica, Srednja strukovna škola, Ekonomska

⁶ Teretni prijevoz.

škola i Zrakoplovna škola Rudolfa Perišina te srednja Umjetnička škola Franjo Lučić. Sve srednjoškolske ustanove nalaze se u Velikoj Gorici. Zbog blizine grada Zagreba, mnogi učenici s područja Turopolja nastavljaju svoje srednjoškolsko obrazovanje u zagrebačkim srednjim školama te su zbog toga trenutni kapaciteti srednjih škola u Turopolju zadovoljavajući. Zbog blizine i dobre povezanosti grada Zagreba s Turopoljem, broj visokoobrazovnih institucija na prostoru Turopolja sveden je na jedno veleučilište. Veleučilište Velika Gorica osnovano je 2002. godine i provodi pet stručnih studija te tri specijalistička stručna studija, a studiji su zasnovani na obrazovanju iz stručnih područja bitnih za gospodarstvo.

Tradicija i običaji turopoljskog kraja uvelike su pridonijeli razvijenoj mreži kulturnih udruga na prostoru Turopolja. Najvažnije kulturne ustanove u Turopolju su: Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Gradska knjižnica Velika Gorica i Muzej Turopolja. Veliku ulogu u kulturi imaju kulturne udruge koje promiču turopoljsku tradiciju i običaje, a to su: Plemenita općina turopoljska, Zajednica kulturno-umjetničkih udruga Velike Gorice i Folklorni ansambl Turopolje. Svojim djelovanjem čuvaju tradiciju ovog kraja, a organizacijom manifestacija promiču i obogaćuju turističku ponudu Turopolja. Neke od manifestacija su: Goričke večeri, Brass festival, Turopoljsko Jurjevo, Dan grada Velike Gorice, Proljeće u Andautoniji, Perufest, Turopoljski fašnik i Gastro Turopolja. Civilne udruge na prostoru Turopolja su mnogobrojne, a većina njih nalazi se u Velikoj Gorici. Broj civilnih udruga iznosi oko 500, no broj aktivnih udruga je puno manji. Spektar djelatnosti civilnih udruga je širok, a ističu se sportsko-rekreacijske udruge, humanitarne i socijalne udruge, udruge dobrovoljne vatrogasne službe te udruge za mlade.

3.3. Gospodarske djelatnosti Turopolja

Najvažniji gospodarski potencijali u prošlosti Turopolja bili su poljoprivredna zemljišta i šumska bogatstva, a tek u 19. stoljeću dolazi do razvoja trgovine i obrta. Na tim temeljima danas se zasniva gospodarska djelatnost Turopolja. Broj zaposlenih na području Grada Velike Gorice iz godine u godinu raste, a prema podacima iz 2019. godine zaposleno je više od 12 tisuća radnika te najviše njih je zaposleno u djelatnostima uslužnog sektora.

3.3.1. Primarni sektor

Preduvjet ranog naseljavanja turopoljskog tla bilo je plodno tlo. Kroz povijest poljoprivrede je, uz šumarstvo, bila najvažnija gospodarska grana ovog kraja. Danas se većina poljoprivrede u Turopolju odvija na ekološko osjetljivim područjima zbog velikih vodozaštitnih područja. Ispod mnogih poljoprivrednih zemljišta uz rijeku Savu nalaze se vodonosnici te oni služe da vodoopskrbu velikogoričkog kraja, ali i dijela Zagreba. Dva najznačajnija vodozaštitna područja su Mala Mlaka i Petruševac. Prema podacima Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju u 2021. godini na prostoru Grada Velike Gorice bilo je registrirano 1448 poljoprivrednih gospodarstva, a oko 96 % ih čine obiteljska gospodarstva (tab. 3). Najviše registriranih poljoprivrednih gospodarstva nalazi se na području Velike Gorice (oko 21 %), a prema podacima iz 2016. godine u sustav ARKOD upisano je 4979 ha poljoprivrednog zemljišta na prostoru cijelog Grada (Strategija razvoja Grada Velike Gorice 2018.-2023., 2018). Uspoređujući podatke iz prijašnjih godina, uviđa se trend porasta poljoprivrednih gospodarstva u Gradu Velika Gorica, ali i na području čitave Zagrebačke županije. Na prostoru ravničarskog dijela Turopolja dominira uzgoj povrtlarskih kultura, pogotovo kupusa, salate, krastavaca, krumpira i mahuna. Jako mali dio poljoprivrednih površina otpada na voćnjake i vinograde (250 ha), a od voćki najviše se uzgajaju jabuke, kruške, breskve, višnje i trešnje. Biljna proizvodnja na prostoru Turopolja ponajviše otpada na prehranu stoke dok je tržišna proizvodnja zanemariva, a od žitarica najviše se uzgaja kukuruz.

Tab. 3. Broj poljoprivrednih gospodarstava prema tipu nositelja u 2021. godini

	Ukupno	Obiteljsko gospodarstvo	Obrt	Trgovačko društvo	Zadruga	Samoopskrbno poljoprivredno gospodarstvo
Zagrebačka županija	14 260	12 497	148	234	10	1359
Grad Velika Gorica	1448	1230	13	45	3	154

Izvor: Autor prema podacima Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnoj razvoju

Tijekom prošlosti svinjogojstvo je bila najvažnija gospodarska grana Turopolja, a danas se uzgaja turopoljska svinja kao autohtona pasmina turopoljskog kraja. Stočarstvo je ograničeno na obiteljska poljoprivredna gospodarstva, a najviše se uzgajaju krave, svinje, ovce te perad. No u posljednjih nekoliko godina izgrađene su moderne štale za uzgoj krava za mlijeko,

farme za uzgoj svinja i farme za uzgoj peradi i proizvodnju peradi i jaja (Strategija razvoja Grada Velike Gorice 2018.-2023., 2018).

3.3.2. Sekundarni sektor

Temelj industrijske proizvodnje u Turopolju su prerađivačka postrojenja i mali obrti. Udio zaposlenika u prerađivačkoj industriji na području Grada Velike Gorice iznosio je 2016. godine je 16 %, a najviše zaposlenih radi u prerađivačkim pogonima vezanim za obradu drva, tekstila i metala. Prema podacima Udruženja obrtnika Velike Gorice iz 2016. godine, broj obrta na prostoru Grada Velike Gorice iznosio je 1049, a najviše zaposlenih ima u građevinskoj i prijevozničkoj industriji. No broj obrta na području Grada iz godine u godinu opada, a pad je uzrokovan osnivanjem novog pravnog oblika koji je dobio alternativnu obrtima radi manjih troškova osnivanja (Strategija razvoja Grada Velike Gorice 2018.-2023., 2018). Velikih industrijskih pogona na prostoru Turopolja nema, no poticaj razvoju malog poduzetništva i obrta bilo je osnivanje poduzetničkih zona u blizini Velike Gorice. Ciljevi osnivanja poduzetničkih zona su: dugoročni razvoj malih poduzetnika i obrtnika, smanjenje nezaposlenosti i otvaranje novih radnih mjesta, razvoj novih proizvoda i korištenje nove tehnologije te lakše komuniciranje i suradnju s ostalim poduzetnicima i obrtnicima. Na prostoru Grada trenutno su u funkciji tri poslovne zone: radna zona Rakitovec, proizvodna zona Vukovinsko polje i gospodarska zona Kušaneć Istok. Sve tri poduzetničke zone imaju izgrađenu infrastrukturu te se povezuju ili se nalaze blizu važnih prometnih pravaca.

3.3.3. Tercijarni sektor

Najvažnije djelatnosti tercijarnog sektora turopoljskog kraja su trgovina na veliko i malo, ugostiteljstvo te turizam. Prema rezultatima poslovanja poduzetnika sa sjedištem u Velikoj Gorici iz 2019. godine (FINA⁷, 2019), najveći broj poduzetnika i zaposlenih radilo je u trgovačkim djelatnostima, njih oko 4500. Tu se najviše ističu trgovački lanci s velikim brojem zaposlenih, autokuce te poslovi vezani Međunarodnu zračnu luku Zagreb.

⁷ Financijska agencija.

Tab. 4. Poduzetnici sa sjedištem na području Velike Gorice s najvećim prihodima iz 2019. godine

Naziv poduzetnika	Broj zaposlenih	Prosječna mjesečna neto plaća	Ukupni prihodi	Dobit ili gubitak razdoblja
LIDL HRVATSKA d.o.o. k.d.	2.266	8.452	5.865.345	345.860
ZUBAK GRUPA d.o.o.	585	7.275	946.750	11.535
HRVATSKA KONTROLA ZRAČNE PLOVIDBE d.o.o.	745	26.350	845.458	27.114
MEĐUNARODNA ZRAČNA LUKA ZAGREB d.d.	91	10.831	555.424	-34.396
AUTOKUĆA-ŠTARKELJ d.o.o.	51	9.614	233.461	3.346
J.u.A. FRISCHEIS d.o.o.	122	7.188	225.658	-441
TRADE AIR d.o.o. ¹	80	8.523	215.749	30.831
PROIZVODNJA MK d.o.o.	432	5.958	209.530	-39.870
ZRAKOPLOVNO-TEHNIČKI CENTAR d.d.	161	7.899	154.318	2.301
MZLZ ZEMALJSKE USLUGE d.o.o.	547	7.824	150.933	8.269

Izvor: FINA

Turistička atrakcijska osnova ključni je dio cjelokupne turističke resursne osnove. Nju tvori skup potencijalnih i realnih turističkih atrakcija svake turističke destinacije, mjesta, kraja, regije, države pa i kontinenta (Kušen, 2002). Važnost nekom mjestu svakako pridaju prirodni i društveni atraktivni faktori. Turistička atrakcijska osnova zasniva se na prirodnim ljepotama i kulturnoj i povijesnoj baštini. Uz to, valorizaciji ovog prostora pogoduje blizina grada Zagreba te dobra prometna povezanost s ostatkom Hrvatske i Europe (Strategija turističkog razvoja grada Velike Gorice s akcijskim planom, 2012). No unatoč svim tim faktorima, Turopolje i njegova turistička ponuda još nisu prepoznati kao značajna turistička destinacija. Jedan od razloga su privlačnije destinacije u neposrednoj blizini poput grada Zagreba te Hrvatskoj zagorja. No posljednjih godina viđeni su pomaci u razvoju turističke ponude na području cijelog Turopolja. To se ponajviše odnosi na povijesne i kulturne manifestacije koje svake godine privlače sve više domaćih i stranih turista. Svaka od manifestacija u sebi sadrži dio kulture i tradicije koja je očuvana kroz narodne običaje, nošnje i plesove. Prva od njih bila bi Turopoljski fašnik, narodni običaj popraćen maskiranjem, plesom i šalom. Kroz grad prolazi povorka maski, a sve je popraćeno zabavnim programom. U događaj su uključeni i najmlađi koji imaju svoj Mali fašnik gdje se biraju najkreativnije maske goričkih vrtića i osnovnih škola. Važna manifestacija Turopolja je Turopoljsko Jurjevo. Kroz tjedan dana stanovnici Grada Velike Gorice brojnim običajima slave dan svetog Jurja kao praznik proljeća i početak nove gospodarske godine. Najpoznatiji običaj je paljenje krijesova i prikazom jurjevskih događaja u mnogim naseljima, a glavni događaj je u Parku Franje Tuđman gdje mnoga kulturno-umjetnička društva izvode stare jurjevske običaje poput paljenja krijesa,

izvođenja jurjevskih pjesama i napjeva te plesnih točaka folklornih skupina. U Starom Gradu Lukavcu održava se Perunfest – Festival zaboravljenih priča i narodnih predaja. U dvodnevnom programu izvide se različite predstave i radionice vezane uz vile, vještice, utvare te, glavnu atrakciju, slavenskog boga Peruna. Manifestacija se tradicionalno održava krajem svibnja. Gastro Turopolja je tradicionalna velikogorička gastronomska manifestacija u kojoj mnogi domaći ugostitelji predstavljaju svoje objekte i ponudu. Tijekom radnog tjedna velikogorički restorani nude gostima posebna jela i zaboravljene recepte, a vrhunac Gastro Turopolja je nedjeljni turopoljski ručak. Najvažniji mjesec u Velikoj Gorici je mjesec prosinac kroz koji se održava manifestacija Prosinac u Gorici. Kroz cijeli mjesec održava se adventski sajam, no glavni događaj je za dan Svete Lucije, zaštitnice Velike Gorice. Njezin dan se slavi 13. prosinca, a obilježen je velikim koncertom na adventskom sajmu kod Muzeja Turopolja. Od ostalih događaja ističu se Festival ruža te VG Fest. Od sportskog turizma ističu se dvije biciklističke rute od Posavine do Vukomeričkih gorica te se povodom dana planeta Zemlje organizira sportsko-rekreativna utrka Tour de Tur te nogometni kup Alpas Cup.

Sl. 12. Turopoljski fašnik

Izvor: Turistička zajednica Grada Velike Gorice

Uz manifestacije, turistička osnovica Turopolja zasniva se na kulturno-povijesno materijalnom baštini, ponajviše na tradicionalnoj drvenoj arhitekturi. No unatoč razvoju turizma, još ne postoji jedinstvena ponuda koja bi obuhvaćala sve lokalitete radi turističke valorizacije te takvi lokaliteti nemaju veliku turističku važnost. Jedinu lokalitet s razvijenom

turističkom ponudom je lokalitet Andautonije u mjestu Ščitarjevo, pokraj Velike Gorice. Na njemu se nalaze ostaci rimskog grada iz 3. stoljeća. Osim razgledavanja rimskih ostataka grada, turističku ponudu upotpunjavaju organiziranjem manifestacija povezanih s prikazom svakodnevnog života u rimskom gradu. Svake godine se u proljetnim mjesecima organiziraju Dani Andautonije, dok se u rujnu organiziraju Dionizijske svečanosti te su obje manifestacije su prožete radionicama i igraonicama koje uvode posjetitelje u teme rimskog života. Kao dio povijesne ostavštine ističu se dvorac Lukavec i današnji centar Velike Gorice. Dvorac Lukavec je važan važno u povijesnom i arhitektonskom smislu. Povijesno je bitan jer je kroz povijest bio središte rada i života Plemenite općine turopoljske, a arhitektonski je bitan jer je to jedina očuvana utvrda u Turopolju. Tijekom vremena dvorac je propao, no nedavnim ulaganjima dvorac je u potpunosti renoviran. Među bitne svjetovne građevine na području Velike Gorice još se ističe Muzej Turopolja u kojem se čuva arheološka, etnografska i kulturno-povijesna građa velikogoričkog područja s preko 3500 predmeta važnih za život predaka, od predmeta iz rimskog doba do narodnih nošnji ovog kraja. Današnji muzej Turopolja smješten je u nekadašnjoj gradskoj vijećnici Plemenite općine turopoljske, izrađenoj sredinom 18. stoljeća uz gradski park u središtu Velike Gorice. U velikoj dvorani održavala su se spravišća te su se u njoj čuvali i arhivi s važnim ispravama, a od 1960. se koristi kao muzej.

Obilježje Turopolju dalo je šumsko bogatstvo koje se koristilo za izgradnju seoskih domova, kapelica, ali i uporabnih predmeta u domaćinstvu poput tkalačkih stanova, škrinja i ostalih predmeta (Turistička zajednica Grada Velike Gorice). Od drveta hrasta građene su seoske kuće – hiže, čardaci i kurije, a mnogi čardaci i kurije bile su bogato ukrašene različitim rezbarijama na svojim vanjskim stranama. Iako imaju veliki kulturni značaj za prostor Turopolja, u turističkom pogledu nisu maksimalno iskorištene. Uz njih na području Turopolja ističu se mnogi sakralni objekti, ponajviše crkvice izgrađene od drveta. Drvene kapele predstavljanju najviši domet narodnog graditeljstva barokne arhitekture na području Sjeverne Hrvatske (Turistička zajednica Grada Velike Gorice). Većinom su građene u razdoblju od 17. do 20. stoljeća, a posebnost turopoljskih drvenih kapelica je u tome da se dodaje predvorje u kojem su se obavljali obred za blagdane i proštenja. Najbolji primjer takve gradnje je kapela svete Barbare u Velikoj Mlaci koja je ističe unutarnjim izgledom, ali i inventarom te uređenošću vanjskog prostora. Od ostalih drvenih crkvice treba izdvojiti kapelu Ranjenog Isusa u pleškom polju pokraj Velike Gorice i Svetog Ivana Krstitelja u Buševcu. Bolje očuvane crkve, koje nisu drvene, su crkva Navještenja Blažene Djevice Marije u Velikoj Gorici, pohoda Blažene Djevice Marije u Vukovini i svetog Križa u Kravarskom.

Sl. 13. Crkva Uzvišenja Svetog Križa u Kravarskom

Izvor: URL 5

Posljednja stavka turističke osnove Turopolja je priroda. Ljepota i očuvanost prirode zaštitni su znak Zagrebačke županije pa tako i Turopolja i Grada Velike Gorice. Samo 15 kilometara od Zagreba nalazi se jedna na od naj slikovitijih regija Hrvatske koja je kroz većinu svoje povijesti bila prekrivena gustim hrastovim šumama. Iako na tom području nema park-šuma ni Parkova prirode, ističu se dva zaštićena prirodna lokaliteta: Turopoljski lug i hrast lužnjak u školskom dvorištu u Rakitovcu. Turopoljski lug je šumovito područje na jugoistoku Velike Gorice koji se proteže od naselja Kuće pa sve do općine Lekenik u Sisačkoj-moslavačkoj županiji. Na tom prostoru očuvan je kompleks poplavnih šuma hrasta lužnjaka kroz koje prolazi rijeka Odra te vlažne livade uz samu rijeku. Osim hrasta lužnjaka, na ovom području obitavaju mnoge životinje, pogotovo ptice kao što su orao štekavac, crna žuna te kosac, ptica koja obitava na samo deset lokacija u Europi (Turistička zajednica grada Velike Gorice). Hrast lužnjak u dvorištu škole Rakitovec star je oko 90 godina, a njegova posebnost je da je visok oko 20 metara i promjer mu je 320 centimetara. Od nezaštićenih područja posebno se ističe pojas oko Save sa svojim šumama i močvarama, dok pobrđa Vukomeričkih gorica zbog

svoje ruralnosti privlače turiste na izletišta ili kuće za odmor, dok avanturiste privlači vožnja biciklima po Vukomeričkim goricama.

U ruralnom dijelu Turopolja nalaze se mnoga izletišta i poučne staze kao dio turističke ponude Velike Gorice. Glavna izletišta Velikogoričana su izletišta Ključić Brdo te se u sklopu izletišta nalazi mali zoološki vrt, restoran, poučne staze i ribnjaci, a na rijeci Odri nalazi se izletišta Odranski ribič u Čičkoj Poljani. Od poučnih staza ističe se staza Šumarica od Krušaka do Kozjače. Na području Grada Velike Gorice pronalazimo mnoge ribnjake i kupališta, no ona nisu turistički valorizirana nego služe većinom za ribolov, kupanje ili vožnju čamcima.

Velika Gorica, kao i cijela Zagrebačka županija, ima mali broj smještajnih kapaciteta, a razlog tome proizlazi iz slabije turističke razvijenosti kontinentalnog područja. Grad Velika Gorica imala je oko 66 tisuća noćenja u 2019. godini, a u odnosu na prethodne godine uviđa se porast broja noćenja sa svakom novom godinom pa se tako broj noćenja u zadnje četiri godine dvostruko povećao (tab. 5)⁸.

Tab. 5. Planirani i ostvareni broj noćenja na području Grada Velike Gorice u razdoblju od 2013. do 2020. godine

Godina	Planirano	Ostvareno u 2020.	Indeks
2013.	17.000	17.371	102
2014.	17.000	23.176	136
2015.	25.000	25.343	101
e-visitor			
2016.	30.000	35.264	117
2017.	40.000	38.608	97
2018.	50.000	62.712	125
2019.	70.000	66.161	94,5
2020.	77.000	24.426	31,7

Izvor: Turistička zajednica Grada Velike Gorice

Kada bi govorili o apsolutnom broju dolazaka turista, ta brojka je prešla 48 tisuća dolazaka u 2019. godini. Većina turista bili su stranci koji su činili oko 80 % turista Velike Gorice (tab. 6). S takvim naglim porastom broja noćenja i turista dolazi i do porasta smještajnih kapaciteta. Iz strategije Grada Velike Gorice iz 2012. godine uviđa se manjak broja smještajnih kapaciteta sa samo 11 smještajnih objekata, a od toga samo jedan hotel. Većinu

⁸ Manjak ostvarenih noćenja 2020. godine posljedica je globalne epidemije korona virusa.

smještajnih kapaciteta činila su prenoćišta, a ukupan broj ležajeva bio je oko 190. Jedini hotel je bio Hotel Garni u samoj blizini zračne luke s 29 soba i 45 ležajeva. No od 2012. godine do 2019. godine mnogo promjena dogodilo se vezano uz broj smještajnih jedinica. U 2019. godini u Gradu Velika Gorica poslovalo je 85 komercijalnih smještajnih objekta, a od tog se ističe 6 hotela, 1 hostel i 5 prenoćišta, a ostali kapaciteti povezani su s uslugom najma sobe ili najma kuće za odmor. Broj ležajeva povećao se na 773 kreveta, a povećanju su pridonijeli novootvoreni hoteli na prostoru Grada. Veliki porast ležajeva prouzročen je jačim etabliranjem Velike Gorice kao turističke destinacije, no veliku ulogu imalo je proširenje Zračne luke Zagreb te dolazak većeg broja turista u Zagreb i njegovu okolicu. Povećana ponuda smještaja dovela je i do nekih negativnih posljedica poput smanjenja prosječne popunjenosti i nezadovoljstva dijela pružatelja usluge smještaja.

Tab. 6. Broj turističkih dolazaka na područje Grada Velike Gorice u razdoblju od 2011. do 2020. godine

Godina	Domaći	Struktura %	Stranci	Struktura %	Ukupno
2011.	3.469	37,00	6.086	64,00	9.555
2012.	3.127	30,25	7.210	69,75	10.337
2013.	3.758	28,83	9.276	71,17	13.034
2014.	3.749	25,63	10.879	74,37	14.628
2015.	4.527	25,77	13.039	74,23	17.566
e-visitor					
2016.	4.923	21,00	18.338	79,00	23.311
2017.	5.246	19,55	21.587	80,49	26.833
2018.	7.512	17,10	36.420	82,90	43.932
2019.	8.649	17,80	39.840	82,20	48.489
2020.	4223	35,51	8767	67,49	12.900

Izvor: Turistička zajednica Grada Velike Gorice

4. Povijesni razvoj od prapovijesti do 20. stoljeća

Istraživanje i proučavanje povijesti neke regije uvelike može pridonijeti razumijevanju današnjih procesa nekog prostora poput kretanja i raspodjele stanovništva, funkcija prostora i ostalog. Povijest Turopolja obilježena je dugom tradicijom političke i gospodarske neovisnosti koja je trajala više od sedam stoljeća te se nije mijenjala unatoč brojnim ratovima, promjenama granica i novim političkim ustrojima.

4.1. Prapovijest

Razdoblje prapovijesti započinje pojavom prvog čovjeka te je trajalo sve do pojave prvih pisanih zapisa na određenom području, a dijeli se starije, srednje i mlađe kameno doba, bakreno doba, brončano doba i starije i mlađe željezno doba. Proučavanje prapovijesti se temelji na arheološkim, paleontološkim i paleoantropološkim istraživanjima, a glavni povijesni dokazi za prapovijest su materijalni izvori poput ostataka keramike, oruđa i oružja. Područje današnje Hrvatske u prapovijesti bilo je tranzitno područje različitih kultura i naroda te je glavno obilježje hrvatskog prapovijesnog prostora raznolikost kultura (Petrić, 2007). Prvi tragovi ljudske djelatnosti na prostoru Hrvatske potječu još iz doba predneandertalskog čovjeka te se u svakom novom razdoblju pojavljuju nova žarišta razvoja i kulture.

Područje Turopolja dugo se smatralo da je kroz prošlost bilo slabo naseljeno ili nenaseljeno zbog svojih nepovoljnih prirodnih uvjeta uzrokovanih močvarnim tlom i blizinom rijeke Save, no novija arheološka istraživanja pokazala su da je prostor Turopolja bio kontinuirano naseljen u razdoblju od sredine trećeg tisućljeća sve to devetog stoljeća prije nove ere. Najvažniju ulogu u naseljavanju Turopolja u prapovijesti imale su rijeke Sava i Odra te njihov utjecaj na ekološki sustav oko njih. Razvitak plodnih nizina u blizini rijeka važan su faktor u razvoju sjedilačkog načina života u prapovijesnom razdoblju, a na prostoru Turopolja osim plodnih nizina prostirale su se velike šume hrasta lužnjaka koje su bile bogate materijalom za izgradnju prvih nastambi. No život uz rijeke Savu i Odru ugrožavale su često nepredvidive poplave koje su poplavile okoline riječne nizine. Stoga su prva naselja građena na prirodnim uzvisinama ili na sigurnoj udaljenosti od rijeka, a prve nastambe građene su izdignute od tla (Kudelić, 2019). Tijekom prapovijesti prostor Turopolja nalazio se na važnim komunikacijskim putovima, no teško je odrediti trenutak migracija na prostor Turopolja. Na temelju arheoloških istraživanja, najstariji tragovi ljudskog djelovanja na prostoru Turopolja pronađeni su za razdoblje neolitika ili mlađenog kamenog doba (6.-5. tisućljeće prije Isusa

Krista), na lokalitetu Gradišće kod Starog Čiča. Prvi stanovnici ovog kraja su gradili svoje zemuničke nastambe (Szabo i Maroević, 1999), a na lokalitetu su pronađeni predmeti poput posuđa za pripremu i čuvanje hrane, kameni nožići, strelice, kamene sjekire te oni datiraju iz vremena neolitika ili mlađenog kamenog doba (6.-5. tisućljeće prije Isusa Krista).

Slika 14. Distribucija lokaliteta brončanog doba na prostoru Turopolja

Izvor: Kudelić, 2019.

Pronađeni predmeti pripadaju vremenu korenovske kulture koja je bila raširena u središnjoj Hrvatskoj, a svoje podrijetlo vuče iz južne Mađarske U eneolitiku ili bakrenom dobu (4.-3. tisućljeće prije Isusa Krista) na prostoru Turopolja javlja se lasinjska kultura na lokalitetima Novo Čiče i Dubranec, dok u Gradišću pronalazimo utjecaj vučedolske kulture. U rano brončano doba (2200. – 1600. godine prije Isusa Krista) čovjek počinje koristiti broncu u izradi predmeta, ali kao i predmet trgovine (Kudelić, 2019). Iz ovog razdoblja rijetki su lokaliteti na području Turopolja i jedini otkriveni nalazi se na lokalitetu Gradišće gdje su pronađene keramike pod utjecajem vinkovačke kulture, ali i keramike ukrašene lencskim⁹ stilom. U srednjem brončanom dobu (1600. – 1300. godina prije Isusa Krista) dolazi do porasta broja zajednica koji su živjele na ovom prostoru i taj porast utjecao je na pojavu novih naselja te nalazimo veći broj arheoloških lokaliteta iz ovog razdoblja. Najvažniji lokaliteti su Gradišće, Okuje, Kobilic i Selnica Ščitarjevska gdje su pronađene keramike ukrašene lencskim stilom. Kasno brončano doba (1300. – 750. godina prije Isusa Krista) ili razdoblje

⁹ Lončarski stil uređivanja keramike u ranom i srednjem brončanom dobu.

*kulture polja sa žarama*¹⁰ obilježeno je pojavom novih naselja na turopoljskom području koja su ukazala na prostornu funkcionalnost tih naselja. Naselja su građena na sigurnoj udaljenosti od područja zahvaćenih poplavama, a kuće su bile izdignute oko jedan metar od tla te su kao građevinski materijal koristi drvo iz obližnjih šuma. Najvažniji lokalitet iz tog razdoblja je nalazište Kurilovec-Belinščica pokraj Velike Gorice. Na samom lokalitetu utvrđeno je postojanje naselja i u ranijim stoljećima, a detaljnijom analizom pronađenih ostataka utvrđeno je da se tijekom kasnog brončanog doba javlja pojačana ljudska aktivnost na lokalitetu, ponajviše u društvenom obrascu deponiranja keramike (Kudelić, 2016). Važan aspekt prapovijesnog društva bila je briga o svojim pokojnima. Stanovništvo se pokopavalo u blizini naselja, a jedno takvo groblje se nalazi u Velikoj Gorici, na položaju Visoki brijeg. Na arheološkom lokalitetu Visoki brijeg pronađena je nekropola u prvom desetljeću 20. stoljeća te je groblje činilo više od šezdeset grobova s kontinuitetom ukopa od prapovijesti do srednjeg vijeka (Gregl, 1990). Grobovi su sadržavali različite predmete iz razdoblja kasnog brončanog doba, a predmeti pronađeni na lokalitetu poput brojnih dijelova brončanog nakita i nošnje, daju nam uvid u svakodnevni život tadašnjeg stanovnika Turopolja, ali i važnost vjerovanja u zagrobni život. Od pronađenog nakita ističe je karakteristična igla kao dio muške nošnje te brončana vitica za kosu kao dio ženskog nakita (Kudelić, 2019). Tijekom 6. i 5. stoljeća prije Krista na prostoru Turopolja živjela su plemena Ilira te oni izgrađuju utvrdu Segesticu (rimski Siscia, današnji Sisak). Tijekom 4. stoljeća prije Krista na prostor Turopolja dolaze Kelti te zauzimaju ilirska područja te sa sobom donose razvijenu kulturu željeznog doba (Rožić, 2015). Tijekom iduća dva i pol stoljeća Kelti su održali svoju vlast na području Turopolja sve dok Rimljani nisu pokorili Kelte 35. godine prije Krista i prostor Turopolja postaje dio Rimskog Carstva.

¹⁰ Obred spaljivanja pokojnika i pohranjivanje pepela u žare te su one bile ukapane unutar grobova.

Sl. 15. Brončani nakit iz kasnog brončanog doba, lokalitet Visoki Brijeg

Izvor: Kudelić, 2019.

4.2. Antičko doba

Rimsko osvajanje hrvatskih prostora započelo je u 3. stoljeću prije Krista na obalnom pojasu, a osvajanje Panonije završava 35. godine prije Krista kada rimski car Oktavijan pobjeđuje Kelte. Na mjestu stare keltske utvrde Segestike Rimljani podižu grad Sisciju te ona postaje važno središte rimske provincije Panonije (Rožić, 2015). Ostala panonska plemena (Varcijani, Sereti, Serapili) na prostoru između Save i Drave dolaskom Rimljana mirno su integrirana u rimsku državu, a potpunu vlast nad Ilirikom uspostavljena je padom Sirmija¹¹ 14. godine prije Krista. Jedinstvena administrativna provincija Ilirik nije bila dugog vijeka, a tijekom višestoljetne vlasti Rima dolazilo je do administrativnih podjela unutar same provincije. Prva podjela uslijedila je kao posljedica ustanka Batona (6. do 9. godine nakon Krista), te je provincija Ilirik bila podijeljena na dvije manje provincije: Illyicum Superius (Dalmacija) i Illyicus Inferius (Panonija). Za vrijeme vlasti cara Trajana početkom 2. stoljeća, došlo je do podjele provincije Panonije te je ona bila podijeljena na Gornju Panoniju (Pannonia Superoir) i Donju Panoniju (Pannonia Inferior). Posljednja podjela Panonije dogodila se tijekom vlasti

¹¹ Današnja Srijemska Mitrovica.

cara Dioklecijana te su Panoniju činile četiri manje administrativne pokrajine, a prostor Turopolja nalazio se u pokrajini Pannonia Savia, sa središtem u Sisciji. Prostor Turopolja u rimsko doba bio je podijeljen na dvije upravne općine, a granica je bila stari tok rijeke Bune (Rožić, 2020). Južna općina pripadala je Sisciji dok je sjeverni dio bio pod vlašću municipija Andautonija. Pacifikacijom rimskog Carstva u 1. stoljeću stvoreni su uvjeti za urbanizaciju i romanizaciju panonskog prostora (Novišćak, 2013) te on dobiva izrazit značaj u povezivanju zapadnog i istočnog dijela Carstva. U izgradnji svojih putova Rimljani su veliku pažnju pridavali prirodnim uvjetima samog prostora. Cestovni putovi najčešće su prolazili kroz reljefne oblike poput dolina i kotlina ili su pratili tok rijeka, a najvažniji prometni pravci bili su uz tokove rijeka Drave i Save. Zapadno polazište svih panonskih putova bio je grad Akvileja, a važna križišta su bila Mursa, Siscia i Cibalae (Gračanin, 2010). U isto vrijeme prostor između rijeka Save i Kupe postepeno se urbanizira te se grade ceste i mostovi pa tako Turopolje dobiva veliki prometni značaj. Na prometnim putovima najranije se osnivaju gradovi, a jedan takav grad osniva se na prostoru Turopolja pod imenom Andautonija. Andautonija je nastala u prvom stoljeću nove ere kao rimski vojni logor, a 70. godine dobila je status municipiuma. Smještaj teritorija grada Andautonije utjecao je na njezin nastanak i razvoj, a na kraju i na njezin nestanak. Sami grad smjestio se na važnoj cesti između Siscije i Peotovioa¹² te je u neposrednoj blizini bila i rijeka Sava, na kojoj se nalazila riječna luka. Osim ceste Siscia-Peotovio, na prostoru Turopolja prolazio je dio ceste od Akvileje do Siscije, a postojala je i mreža lokanih cesta koja je povezivala Andautoniju s manjim naseljima turopoljskog kraja. Grad je bio planski uređen, a tijekom 2. stoljeća dostignut je visoki stupanj urbanizacije sa sustavom kanala, mrežom ulica te uređenim javnim i stambenim objektima (Nemeth-Erlich i Kušan Špan, 2007). Današnji ostaci Andautonije nalaze se prostoru sela Ščitarjeva, a na lokalitetu se nalazi dio glavne ulice popločene kamenim pločama uz koje se protežu trjemovi s očuvanim temeljima za stupove kolonade. S jedne strane ulice otkrivene su dvije monumentalne zgrade, a s druge strane ulice nalaze se terme¹³, najbolje sačuvan i istražen dio lokaliteta (sl. 16).

¹² Današnji Ptuj.

¹³ Javna kupališta u starom Rimu.

Sl. 16. Ostaci rimskog grada Andautonije u mjestu Ščitarjevo pokraj Velike Gorice

Izvor: URL 6

Bile su neizostavan dio rimskog grada i u njima se odvijao društveni život građana Andautonije. Bile su ukrašene freskama i mramorom, a pronađeni su i ostaci hipokaustasustava podnog i zidnog grijanja u termama (Szabo, Maroević, 1999). S početkom kraja Rimskog Carstva i velikom seobom naroda, stara urbana središta počinju se gasiti, a krajem 4.stoljeća Andautonija prestaje funkcionirati (Sanader, 2004).

4.3. Srednji vijek

Nakon raspada Rimskog Carstva i velike seobe naroda, na prostoru Panonije dolazi do migracije stanovništva. Kroz 6. i 7. stoljeće u Panoniju, pa tako i u Turopolje, dolaze prva slavenska plemena, prvo Slovinci, a kasnije Hrvati. Dolaskom u novu domovinu, Hrvati su organizirali ovaj prostor na temelju onoga iz pradomovine. Radilo se o savezu podijeljenom na manje jedinice zvane bratstva (*generatiores*), a teritorijalne jedinice su nazvane župe (Magaš, 2013). Na prostoru Turopolja osnovana je župa Turovo polje te je ona obuhvaćala područje od Vukomeričkih gorica i Save do potoka Lekenik, naselja Brezovica, Stupnik, Čehi, Odra, Kosnica, ali i dijelove sjeverno od Save na području današnjeg Stenjeveca (Rožić, 2020). Tijekom 8. stoljeća Avari su zaprijetili hrvatskim krajevima, no njihova prijetnja uklonjena je uz pomoć Karla Velikog i franačke vojske. Nakon vlasti franačke države u 8. i 9. stoljeću, knez Tomislav ujedinjuje Posavsku Hrvatsku i Hrvatsku južno od Kupe. Nakon smrti kralja Zvonimira, dolazi do previranja oko hrvatskog prijestolja i ratnog stanja između

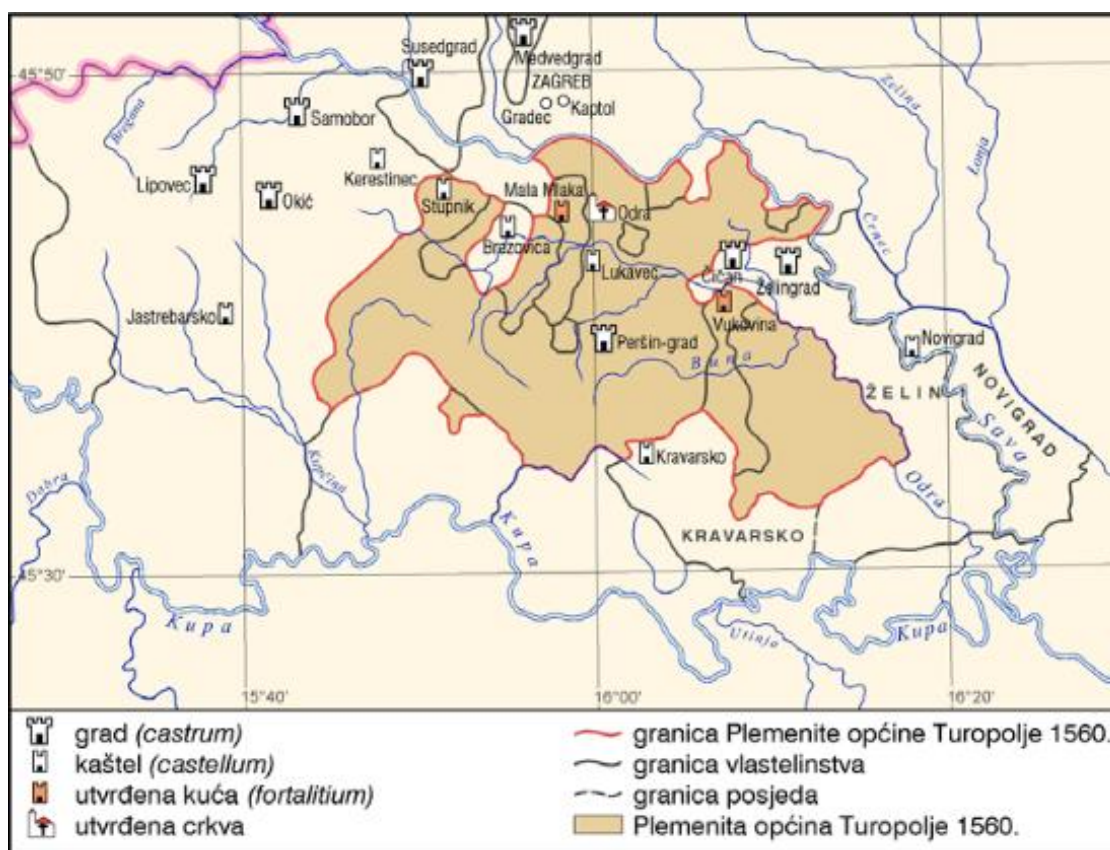
Hrvatske i Ugarske. Rušenjem grada Siska, prijestolnice hrvatsko-slovenske kneževine, i osnivanjem zagrebačke biskupije 1094. godine, župa Turovo polje dolazi pod utjecaj novoosnovane biskupije te će zagrebački Kaptol u svojim službenim spisima Turopolje oslovljavati s Campus Zagrabiensis (Zagrebačko polje). Pod dinastijom Arpadovića i potpisivanja Pacte convente 1102. godine s Kolomanom, uspostavljaju se kraljevske županije prema uzoru na ugarske. Župa Turovo polje pripala je zagrebačkoj županiji, ali je unutar nje imala poseban status-iobogiones castri Zagrabiensis ili slobodni žitelji župe turopoljske. Stanovnici Turopolja obnašali su dužnost čuvanja grada Zagreba kao sjedišta županijske uprave.

Prvi spomen turopoljskog plemstva nalazimo u potvrdi kralja Bele IV., izdanoj 1225. godine. U njoj kralj Bela IV. podiže Turopoljce Budunu i njegovu braću Ivana i Levca te njegove rođake u red kraljevskih službenika i učini ih plemićima (Laszowski, 1911) i oni su bili oslobođeni svih obaveza prema zagrebačkoj županiji. Plemenita općina turopoljska utemeljena je 1278. godine na Hrvatskom saboru, na zahtjev turopoljskog župana Ladislava Gumzinina. Hrvatsko plemstvo priznalo je sva povijesna prava Turopoljcima te su prava i povlastice turopoljskog plemstva zapisane su u prvi statut Plemenite općine Turopoljske, a statut je potvrdio i sam kralj Ladislav IV. 1279. godine. Temelji turopoljskog plemstva zasnovani su na njihovoj osobnoj slobodi, slobodi biranja župana i sudaca te da i sami budu birani za te funkcije. Uz to, temelj je bilo i posjedovanje vlastite zemlje, pravo na posjedovanje i nošenje oružja te obveze obrane na poziv župana, bana ili kralja (Rožić, 2015). Sva plemićka prava zasnovana su na običajnom pravu župe Turovo polje koja su vrijedila stoljećima. Turopoljsko plemstvo nastojalo je da budući kraljevi i banovi priznaju njihovu samoupravu, prava i povlastice te prava na odabir župana. Dioba vlasti u Općini bila je sastavljena od velikih spravišća, koji se obuhvaćao zakonodavnu vlast, i župana, u čijoj su nadležnosti bile izvršna i sudska vlast. Osim političke vlasti, Plemenita općina turopoljska imala je gospodarsku neovisnost te se ona temeljila na racionalnom upravljanju gospodarskih dobara ovog kraja. Plemenita općina turopoljska u svom političkom obuhvatu razlikovala se od geografskog pojma Turopolja. Imala je oblik polumjeseca otvorenog prema jugu, dugog 40 kilometara, a širokog oko 10 kilometara (Dubravica i Szabo, 2007). Općina je bila podijeljena između 22 sučije¹⁴, a one su obuhvaćale 19 sela nizinskog Polja i 12 sela brdovitog Vrhovlja, a pod Općinu su spadala i sela u kojima su živjeli podanici turopoljskog plemstva. Sučije u Polju bile su: Buševac, Hrašće, Kobilić, Kuće, Kurilovec, Lomnica Donja, Lukavec Donji,

¹⁴ Niža upravna jedinica na području Plemenite općine turopoljske.

Lukavec Gornji, Mala Gorica, Mraclin, Pleso-Rakarje, Rakitovec, Velika Gorica i Velika Mlaka, a sučije u Vrhovlju bile su: Bukovčak, Cerovski Vrh, Cvetković Brdo, Dragonožec, Dubranec, Guslenica, Prvonožina i Vukomerić. Na čelu svake sučije bio je sudac (iudex) te su samostalno upravljali prirodnim resursima unutar sučije. Glavna osobina turopoljskog plemstva bili su plemići jednoselci, tj. seljačko plemstvo. Turopoljski župan nalazio se na čelu Plemenite općine turopoljske i predstavljao je Općinu na Hrvatskom saboru, a kasnije i kao virilist u Hrvatsko-ugarskom saboru, i pred banom ili kraljem. Na zajedničkim spravišćima plemići Plemenite općine turopoljske, temeljom svojeg osobnog prava, birali su turopoljskog župana na godinu dana. Turopoljski župan imao je ulogu suca i rješavao je sve sudske sukobe između Turopoljaca, a tijekom određivanja kazni bio je neograničeni sudac. Na zajedničkim spravišćima, na dan svetog Jurja (23.4.), župan je vodio glavnu riječ, a rukovodio je i sve pravne poslove u Turopolju sklapane između Turopoljaca (Laszowski, 1911). Uz posjede Plemenite općine turopoljske, tijekom srednjeg vijeka svoje posjede imale su i brojne hrvatske velikaške obitelji (Erdödy, Zrinski, Drašković, grofovi Celjski), viteški redovi te dobrostojeće plemićke obitelji (Latinčić, Regan, 2021). Uz svoje posjede, velikaši su na prostoru Turopolja podizali utvrde u skladu s povijesnim zbivanjima. Prvotne utvrde su dizane tijekom 13. stoljeća kao tvrdi gradovi¹⁵, a s ratnim neprilikama s Osmanlijama utvrde počinju dobivati obrambenu svrhu. Najvažnije utvrde tijekom srednjeg vijeka bile su Želin, Peršin-grad i Vukovina, no današnji ostaci utvrda su skromni ili su potpuno nestali (sl. 17).

¹⁵ Latinski castrum.

Sl. 17. Turopoljske utvrde sredinom 16. stoljeća

Izvor: Regan i Latinčić, 2021

Nakon smrti kralja Ludovika I. 1382. godine, dolazi do unutarnjih nemira unutar Hrvatsko-ugarskog kraljevstva i neslaganja plemstva u izboru Ludovikove kćeri Marije kao buduće kraljice. Pobunu je ubrzo ugušio Marijin zaručnik Žigmund Luksemburški te je 1387. godine okrunjen za novog kralja. Tijekom svoje vlasti donosi upravne reforme u Hrvatskoj, a jednom takvom izdvaja Plemenitu općinu turopoljsku iz Zagrebačke županije te je nadležnost nad turopoljskim krajem u slučaju rata dao u ruke velikog župana turopoljskog, odnosno u ruke medvedgradskim kaštelanima. Isprva su medvedgradski velikaši poštovali prava i privilegije turopoljskog plemstva, a i sam kralj Žigmund 1436. godine potvrdio je stečena prava s kraja 13. stoljeća. No sa smrti kralja 1437. godine i novim borbama za prijestolje te sve većom ugrozom od strane Osmanskog Carstva, počinju i borbe turopoljskog plemstva za svoja stečena prava s nametljivih medvedgradskim velikašima. Razni velikaši pokušavali su uspostaviti vlast nad turopoljskih plemićima i takvo je razdoblje trajalo sve do obnove Turopoljskog bratstva 1560. godine (Janković, 2004).

4.4. Novi vijek

Hrvatska povijest na prijelazu između srednjeg i novog vijeka obilježena je dolaskom Osmanskog Carstva na same granice hrvatskog srednjovjekovnog povijesnog prostora te daljnje prodiranje prema središnjoj Europi. Početkom 15. stoljeća započele su prve provale Osmanlija na prostor Plemenite općine turopoljske. Prvi značajniji osmanski upadi u Turopolje bili su kod mjesta Petruševac i Rakitovec 1421. godine, a idućih desetljeća napadi su bili učestali. Zbog sve veće opasnosti, turopoljski župan je između 1464. i 1467. godine izgradio drvenu utvrdu Lukavec. Njezina prvotna uloga je bila obrana od osmanskih napada, a kasnije postaje upravno središte i sudište Plemenite općine. Drvena utvrda je u provali Osmanlija 1469. godine spaljena, no turopoljski plemići ju obnavljaju i proširuju radi učinkovitije obrane. Osmanska pustošenja nastavljena su 1474. godine oko Velike Gorice, a 1478. godine turopoljski župan traži pomoć od medvedgradskog gospodara u obrani Turopolja i Lukavca od novih osmanskih napada. Medvedgradski gospodar Ivan Tuz poslao je 12 puškara u utvrdu Lukavec i nakon prestanka osmanske opasnosti odbija vratiti utvrdu Lukavec te ulazi u sukob s turopoljskim plemstvom koje je branilo svoja prava i poslastice. Kralj Matijaš Korvin početkom 1481. godine saziva Slavonski sabor radi donošenja reda u državi i sprječavanja širenja vlasti velikaša. Organiziran je i Opći kraljevski sud, a jedan od optuženih bio je i medvedgradski gospodar Ivan Tuz. Utvrda Lukavec bila je zalog kralju Matijašu te je on postao vlasnik, no dopustio je organizaciju spravišća unutar same utvrde. U prvoj polovici 16. stoljeća utvrda Lukavec je promijenila par vlasnika, a 1531. godine utvrda dolazi u vlasništvo obitelji Zrinski. Turopoljsko plemstvo, uz pomoć zagrebačkog pravника Matija Slatinskog, podnosi tužbu protiv Zrinskog i zauzvrat traže utvrdu kao dio svog povijesnog prava. Utvrda Lukavec vraćena je plemenitoj općini tek 1553. godine nakon dogovora s Nikolom Šubićem Zrinskim. Obnavljanjem turopoljskog bratstva 1560. godine učvršćuje se neovisnost Plemenite općine turopoljske. Temeljne odluke novog statuta bile su jednako pravo svakog turopoljskog plemića na korištenje zajedničke imovine Plemenite općine (Rožić, 2020) te vlasnici turopoljske zemlje mogu biti isključivo samo članovi turopoljskog bratstva, a statutom je određeno i nasljeđivanje turopoljske zemlje. No u ovom razdoblju ponovno kreću osmanski pohodi na Hrvatsku i turopoljski kraj. U izvorima su zabilježeni pohodi 1556. i 1557. godine, a najgori pohod u turopoljskom kraju bio je 1592. godine. Bosanskohercegovački berglerbeg¹⁶ Hasan-paša Predojević krenuo je u osvajanje

¹⁶ Najviši čin u osmanskoj vojsci.

Siska i Turopolja radi lakšeg prodora u ostatak Habsburške Monarhije. Padom utvrde Brest na rijeci Kupi put prema Turopolju bio je otvoren. U par mjeseci osmanskih pohoda opljačkano je i spaljeno 49 sela i 2 trgovišta na području Turopolja, a neka sela nikad više nisu naseljena i u tom razdoblju su posljednji put spomenuta. Osim materijalne štete, na području Turopolja bilo je mnogo ljudskih žrtava. Nekoliko desetaka tisuća ljudi poginulo je u napadima, a preživjeli su završili u ropstvu. Određene plemićke obitelji su zauvijek nestale i nisu se spominjale u budućim popisima turopoljskog plemstva. Osmanski prodori bili su naglo zaustavljeni 13. prosinca, na blagdan svete Lucije, i mnogi Turopoljci su prozvali taj događaj čudom svete Lucije. Osmanska vojska nije bila opremljena na velike količine snijega i izrazito niske temperature te su se povukli u utvrdu Petrinja. Porazom osmanske vojske kod Siska 1593. godine, najgore razdoblje osmanskih prodora u Turopolje bilo je završeno, a tijekom 17. stoljeća osmanski pohodi postali su sve rjeđi. U 17. stoljeću započinje štovanje svete Lucije i ona postaje zaštitnicom Plemenite općine turopoljske, a na njezin blagdan održana su velika spravišća Općine. U razdoblju osmanske opasnosti, osnovan je turopoljski banderij, posebna vojna četa pod turopoljskom zastavom. Turopoljski banderij zatječemo na osmanskoj granici i Vojnoj krajini u razdoblju od 15. do 18. stoljeća (Lučić, 2010), a bili su česti sudionici na raznim ratištima diljem Europe pod službom Habsburške Monarhije. Početkom 19. stoljeća braniti su Turopolje od Francuza, a raspušteni su nakon revolucije 1848. godine.

Početkom 17. stoljeća Turopolje se nalazilo u znatnim problemima. Mnoga sela su bila spaljena do temelja, polja su bila opustošena, a preostalo stanovništvo nalazilo se u izbjeglištvu ili u osmanskom ropstvu. Godine 1600. Plemenita općina turopoljska napravila je popis preostalih stanovnika Turopolja. Uz to, kralj Rudolf II. u Pragu turopoljskim plemićima izdaje tri isprave, pozivajući se na kraljevske privilegije iz 1483. i 1548. godine (Rožić, 2020). Prve dvije isprave odnosile su se na potvrdu i zaštitu turopoljske samouprave i svih njezinih stanovnika, a treća je odnosila na pravo održavanja sajma u Velikoj Gorici. Većina 17. stoljeća provedena je u obnovi turopoljskog kraja. Raseljeno stanovništvo počelo se vraćati na svoju zemlju, a život se počeo vraćati u normalu. Granica s Osmanskim Carstvom pomaknuta je na rijeku Unu te je neposredna opasnost od novih provala svedena na minimum. No unatoč tome, 1705. godine na zahtjev Plemenite općine turopoljske donesena je odluka o izgradnji kamene utvrde Lukavec radi lakše obrane od mogućih novih provala Osmanlija (sl. 17). Izgrađen je u stilu renesansnog kaštela, a njegova gradnja započela je tek 1715. godine. Iako je njegova uloga prvenstveno bila obrambena, u njemu se održavana redovita godišnja velika

spravišća na dan svete Lucije. U njemu se nalazio i turopoljski arhiv sa svim spisima vezanima za Općinu.

Sl. 18. Obnovljeni kaštel Lukavec

Izvor: URL 7

Tijekom 17. i 18. stoljeća Velika Gorica razvila se iz malog sjedišta župe Blažene Djevice Marije u glavno mjesto turopoljskog života. Razvoj je započeo ispravom kralja Rudolfa II. iz 1602. godine kojom je naselje Velika Gorica dobilo sajmišno pravo (Laszowski, 1911). Jedan od razloga dobivanja prava na organizaciju sajmove bio je povoljan položaj naselja. Samo naselje nalazilo se na staroj cesti između Zagreba i Siska dok se u kontekstu Turopolja nalazilo u središtu između Vukomeričkih gorica na jugu i Posavine na sjeveru (Malčić, 2014). Održani su tjedni sajmovi nedjeljom uz crkvu Blažene Djevice Marije u Velikoj Gorici, no tijekom 17. stoljeća pomaknuti su na održavanje četvrtkom. Uz tjedne sajmove, održavani su i godišnji sajmovi. Početkom 17. stoljeća postojala su četiri godišnja sajma (Svečnički, Telovski, Angelski i Matejevski), a s razvojem trgovine i obrta te ulaganjima Plemenite općine, na koncu 19. stoljeća održavano je čak 12 godišnjih sajmove. Sajmišno pravo uvelike je doprinijelo gospodarskom razvoju Općine te je ono omogućilo daljnja ulaganja u sajam i samu Veliku Goricu, dajući joj središnje mjesto u turopoljskom kontekstu (Malčić, 2014). Izgrađena je općinska kuća 1614. godine, a 1763. je pokrenuta gradnja zidanog grada (curia murata), odnosno velike upravne zgrade u samom centru Velike Gorice. Sve do 1848. godine spravišća su se povremeno održavala u njezinim prostorima, a nakon te godine Općina

prebacuje turopoljska spravišća i arhiv iz Lukavca te su se trajno smjestili u zidani grad u Velikoj Gorici. Današnje prostorije zidanog grada su u namjeni Muzeja Turopolja u Velikoj Gorici.

U unutrašnjoj strukturi Plemenite općine turopoljske, značajnije promjene u administraciji donesene su 1735.godine, na prijedlog bana Josipa Eszterhazyja. Pravo izbora župana od 13. stoljeća bilo je pravo svakog turopoljskog plemića, no zajednička spravišća često su završavala u sukobima te su kao takva bila jako neefikasna u izboru župana i donošenju važnih odluka. Eszterhazyjev statut uredio je izbor predstavnika na velikom spravišću te pri odabiru turopoljskog župana. Svaka sučija je birala svog predstavnika (sudac) za veliko spravišće, a on je glasao kako ga je ovlastila njegova sučija (Rožić, 2020). Važna točka Eszterhazyjeva statuta bila je odluka prema kojoj su Turopoljci dužni imati stalnu plemićku vojnu postrojbu u vrijeme mira, ali i rata (Szabo i, Maroević, 1999) te je, zajedno s hrvatskim banderijom, sudjelovala u obrani hrvatskih krajeva od Napoleonove vojske početkom 19. stoljeća.

Francuski vojni pohodi početkom 19. stoljeća ostavili su traga na hrvatskim zemljama pa tako i na turopoljskom kraju. Porazom Habsburške Monarhije 1809. godine, hrvatski krajevi južno od Save pripali su francuskom imperiju, a 1810. godine i prekosavski krajevi Hrvatske te su osnovane Ilirske Pokrajine. Ilirske pokrajine bile su podijeljene na šest pokrajina, a prostor Turopolja bio je dio Civilne Hrvatske sa sjedištem u Karlovcu. Francuska vlast ukinula je Plemenitu općinu turopoljsku i sve njezine ovlasti, a uvedeno je francusko građansko pravo te su novu vlast činili francuski suci i službenici. Francuska vlast zadržala se do 1813. godine i dolaska austrijske vojske u prekosavsku Hrvatsku. Odlaskom Francuza, 27. kolovoza 1813. godine održano je izvanredno spravišće na kojemu se obnovljena Plemenita općina turopoljska prema Eszterhazyjevom statutu iz 1735. godine. No turopoljski kraj nakon oslobođenja od francuske okupacije nije pripojen Kraljevini Hrvatskoj nego je ostao unutar austrijskih granica sve do 1822. godine te je tada vraćen Kraljevini Hrvatskoj. Povratkom u Kraljevinu Hrvatsku, 1831. godine na spravišću je donesena odluka o obnovi uređenja Plemenite općine turopoljske prema kraljevoj odredbi iz 1748. godine.

Početkom 30-ih godina 19. stoljeća u Hrvatskoj dolazi do buđenja ilirskog pokreta za hrvatski jezik i kulturu, a kasnije se razvio u i politički pokret. U istom razdoblju dolazi do značajnijeg ulaska turopoljskog plemstva u hrvatsku politiku pod mandatom turopoljskog župana Antuna Danijela Josipovića. Osim u turopoljskom kraju, župan Josipović bio je utjecajan hrvatski političar, a sudjelovao je u radu Hrvatskog sabora kao njegov zastupnik (Dubravica i Szabo, 2007). Vođa ilirskog pokreta Ljudevit Gaj i turopoljski župan Josipović u početku su

suradivali na ideji razvoja hrvatske kulture i jezika, no njihove političke nesuglasice dovele su ilirski pokret i Turopolje u značajan sukob tijekom 40-ih godina 19. stoljeća. Turopoljski župan je uvidio približavanje Ilirske stranke s austrijskim dijelom Monarhije i opasnost od ukidanja Plemenite općine turopoljske pod austrijskim zakonodavstvom te zajedno s hrvatskim plemićima Aleksandrom Draškovićem, Jurjem i Levinom Rauchom te Ivanom Erdödyem osniva 1841. godine osniva Hrvatsko-vugersku stranku (Rožić, 2020). Zalagali su se za ravnopravnu državnu zajednicu između Kraljevine Hrvatske i Kraljevine Ugarske i postojeći ustavni poredak, a to bi značilo i održavanje autonomije Plemenite općine turopoljske. Turopoljci su često u ovom sukobu bili ocrnjeni kao izdajnici domovine zbog političke suradnje s Mađarima i uvođenja mađarskog jezika u Hrvatsku, no Turopoljci su se borili isključivo za svoju autonomiju i svoja prava. Netrpeljivost između iliraca i Turopoljaca nastavila se i često su ilirci osporavali privilegije turopoljskog plemstva, a turopoljskom plemstvu ukinuto je prava glasa u Saboru i u skupštini Zagrebačke županije i jedino je župan smio dolaziti na zasjedanja Sabora. Tijekom tih sukoba čak je i sam ban Jelačić vojno intervenirao na prostoru Turopolja, a župan Josipović bio je primoran napustiti Turopolje i prebjeći u Ugarsku.

Druga polovica 19. stoljeća donijela je mnoge administrativne, ali i političke promjene, ne samo unutar Turopolja nego i na prostoru cijele Monarhije. Val revolucija 1848. godine zahvatio je i Habsburšku Monarhiju te izazvao nered u Beču i Ugarskoj. U Hrvatskoj ban Josip Jelačić ukida kmetstvo i uvodi jednakost svih građana pred zakonom, a takva odluka najviše je pogodila krupno i srednje plemstvo u Turopolju. Ukinule su im povlastice oslobođenja plaćanja poreza, zabrana neposrednog glasa za sve plemiće u županijskoj skupštini te pokušaj ukidanja virilnog glasa i hrvatskom i ugarskom Saboru (Dubravica, 1997). Nakon završetka revolucije i dolaskom razdoblja Bachova apsolutizma, vlast u Beču ukida sve stare plemenite općine, pa tako i Plemenitu općinu turopoljsku. Općina je izgubila svoju sudbenu autonomiju, velika spravišća nisu održavana, a županu je ukinuto pravo glasa i sudjelovanje na ugarskom saboru. Padom Bachova apsolutizma 1860. godine, hrvatska vlada obnavlja Plemenitu općinu turopoljsku, ali pod imenom Slobodni kotar turopoljski, te joj vraća sudbenu autonomiju. No 1875. godine ukida se sudbena vlast županu i za sve sudbene sporove između plemića bio je zadužen velikogorički kotarski sud, a takvom odlukom ukinuta je stoljetna sudska neovisnost Turopoljaca. S takvim odlukama Plemenita općina turopoljska promijenila je naziv u Plemeniti Komposesoriat (Commpossessorat), a bila je uređena kao zajednica suvlasnika ili suvlasnička općina na čelu s ravnateljem gospodarstva (Rožić, 2020).

Zakonom u uređenju Plemenite općine turopoljske iz 1895. godine Općini je vraćen stoljetni naziv, no njezine ovlasti su bile zanemarive. Sudjelovala je u imovinsko-gospodarskim situacijama, a župan se birao na 10 godina.

Druga polovica 19. stoljeća donijela je promjene u administracijski ustroj na prostoru Turopolja te su one u iduća dva stoljeća definirala prostorni obuhvat Turopolja kakvog danas znamo u sastavu Grada Velike Gorice (sl. 19). Prve značajnije administrativne podjele započele su prvim ustrojem općina iz 1871. godine. Teritorij Hrvatske bio je podijeljen na županije, a one su bile podijeljene na kotare i općine. Prostor Turopolja nalazio se unutar Zagrebačke županije i velikogoričkog kotara. Prema prvom ustroju, na području velikogoričkog kotara bilo je ustrojeno pet općina: Velika Gorica, Odra, Novo Čiče, Orle i Lekenik. No takva administrativna podjela nije bila dugog vijeka zbog ukidanja kotara i osnivanja podžupanija te su općina Velika Gorica i Orle pripali Sisačkoj podžupaniji, a općina Odra Zagrebačkoj županiji. Takva administrativna podjela trajala je od 1875. do 1886. godine, a novi ustroj obnovio je kotar kao administrativnu jedinicu. Obnovljen je kotar Velika Gorica, a u njemu su bile političke općine Velika Gorica, Odra i Orle, a diobom općine Velika Gorica 1893. godine nastaju općine Dubranec, Vukovina, Kravarsko i Velika Gorica. Turopoljsko područje kao cjelina najviše se podudaralo s opsegom velikogoričkog kotara iz 1886. godine (Klemenčić, 2021). No usporedno s današnjom administrativnim ustrojem ovog kraja, mogu se uočiti određeni prostorni nedostaci. To se odnosi na prostor južnog dijela Turopolja, odnosno na prostor općine Lekenik. Naselje Lekenik povijesno i geografski pripada regiji Turopolje te i sam Laszowski u svojoj *Povijesti Plemenite općine Turopolja* navodi da je selo Lekenik bilo selo turopoljskih kmetova, no i da to selo više nije sastavni dio Turopolja. Kao što je i spomenuto, u prvom modernom ustroju općina Lekenik nalazila se unutar velikogoričkog kotara, no daljnjim promjenama izostavljena je iz turopoljskoj kraja te je danas općina Lekenik sastavni dio Sisačko-moslavačke županije.

Sl. 19. Prostor Turopolja u današnjoj administrativnoj podjeli Republike Hrvatske

Izvor: Klemenčić, 2021.

Unatoč opadanju političkog utjecaja Plemenite općine i administrativnih zavrzlama na prostoru Turopolja, druga polovica 19. stoljeća donijela je urbani i gospodarski razvoj cijele regije, a pogotovo Velike Gorice. Najveći utjecaj na gospodarski razvoj uvelike je bilo pravo održavanja godišnjih sajmov u Velikoj Gorici te paralelni razvoj trgovine i obrtništva u samom naselju. Općina se imala stalan i kontinuiran izvor prihoda tijekom čitavog održavanja sajmišta (Malčić, 2014), a njima se ulagalo u obnovu stare sakralne i izgradnju nove svjetovne infrastrukture. Na području Velike Gorice obnovljena je crkva Blažene Djevice Marije, a restauraciju je vodio Herman Bolle. Ispred upravne zgrade izgrađen je park s perivojem, a na glavnoj prometnici izgrađeni su prvi moderniji stambeni objekti. Uz trgovinu i obrt, krajem 19. stoljeća javljaju se prvi počeci razvoja industrije s otvaranjem dvaju parnih mlinских

postrojenja te otvaranje velike drvene tvrtke u vlasništvu obitelji Deutsch (Szabo i Maroević, 1999).

Sl. 20. Centar Velike Gorice početkom 20. stoljeća

Izvor: Turistička zajednica Grada Velike Gorice

3.5. 20. stoljeće

Početkom 20. stoljeća nastavljen je gospodarski i infrastrukturni razvoj Turopolja. Turopoljske šume, a posebno Turopoljski lug, doživjele su masovnu eksploataciju te je ona donijela velike prihode Općini i županu. Veliki dio novca uložen je u izgradnju današnjeg gradskog centra u Velikoj Gorici, a građene su i nove škole po svih turopoljskih selima. Uz to, obnovljene su mnoge crkve i kapelice na prostoru Turopolja, a prometno se ulagalo u izgradnju novih i obnovu starih cesta i mostova. Početkom Prvog svjetskog rata provedena je mobilizacija među stanovništvom te je dio Turopoljaca bio u cesarsko-kraljevskoj vojsci Austro-Ugarske, a dio u hrvatskim domobranskih vojnim snagama (Dubravica, 1999). Prvotno su ratovali protiv Srbije, a tijekom četiri ratne godine sudjelovali su još na

galicijskom i talijanskom bojištu. Završetkom Prvog svjetskog rata i raspadom Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine stvara se Država Slovenaca, Hrvata i Srba te je ona za mjesec dana ušla u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Ulaskom u novu državotvornu zajednicu, Plemenitoj općini potvrđeno je pravo na zajedničku imovinu te je uređena po pravilniku Zemljišne zajednice Plemenite općine turopoljske (Rožić, 2020). Nova politička situacija iskorištena je općim nezadovoljstvom trenutnom vlašću župana Ljudevita Josipovića te dolazi do smjene vlasti u Općini. Promjenom izbornog zakona i smjenom župana, za novog župana postavljen je skladatelj Franjo Lučić. Za vrijeme njegovog mandata došlo je do kulturnog, prosvjetnog i gospodarskog rasta u Turopolju (Rožić, 2020). Otvorene su knjižnice i čitaonice, izgrađene su nove škole, a u Velikoj Gorici otvorena je Turopoljska štedionica. U međuratnom razdoblju napisana je i skladana Turopoljska himna, a autor je bio župan Franjo Lučić. Nakon odlaska Franje Lučića s mjesta župana 1927. godine, politički utjecaj Općine slabi i sve češće Općina ulazi u sukobe s vlasti velikogoričkog kotara. Najveći spor vodio se oko prava ubiranja sajmišne pristojbe, a spor je bio riješen tek nakon četiri godine odlukom u korist Općine. S time je potvrđen posebni status Plemenite općine i njezinih povijesnih prava unutar nove države. No unatoč prikazanom poštovanju, dolaskom novog rata započinje kraj same Općine. Prostor Turopolja tijekom Drugog svjetskog rata bio je pod vlašću Nezavisne države Hrvatske te je ustaška vlast imala namjeru dokinuti samoupravu Općine, a zajedničku imovinu staviti pod državnu vlast. Trenutni župan Mijo Pučko i suci plemenitih sućija bili su smijenjeni sa svojih pozicija, a postavljen je novi povjerenik Plemenite općine turopoljske. Unatoč novoj vlasti, organizira se pokret narodnooslobodilačke borbe kotara Velike Gorice, a jedan od istaknutijih članova bio je i posljednji župan Mijo Pučko (Dubravica, 1996.). Nakon završetka Drugog svjetskog rata, dolazi do stvaranja nove Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Plemenita općina turopoljska pozivala se pred vlastima na svoja prava i svoju samoupravu. No paralelno sa starim plemenitaškim sućijama, komunističke vlasti organizirale su svoje mjesne odbore te su oni imale iste djelatnosti kao i sućije. Zbog takve situacije, 15. travnja 1947. godine donesen je *Zakon o proglašenju imovine zemljišnih zajednica i njima sličnih zajednica te krajiških imovinskih općina općenarodnom imovinom* i njime je ukinuta višestoljetna Plemenita općina turopoljska, a njezina imovina pripala je državi. Poslijeratno administrativno uređenje države dovelo je do izostavljanja nekih turopoljskih naselja iz njihovih stoljetnih granica. Nakon ukinuća Plemenite općine turopoljske, na prostoru Turopolja bio je uspostavljen kotar Velika Gorica. Tijekom prvih sedam godina nove države kotar Velika Gorica triput je mijenjao svoje administrativne granice. U kotar Velika Gorica ušlo je područje bivše općine Pokupsko, a oduzeti su dijelovi sjeverozapadnog i jugozapadnog

dijela Turopolja te su pripojeni zagrebačkom kotaru. No ovakva administrativno-teritorijalna podjela nije bila dugog vijeka. Zakonom o području kotara i općina u Narodnoj Republici Hrvatskoj iz 1955. godine ukinut je kotar Velika Gorica, a na njegovom teritoriju je uspostavljena općina Velika Gorica i općina Pokupsko. No izmjenom zakona 1962. godine ukida se općina Pokupsko i njezin teritorij ulazi pod općinu Velika Gorica. Prema Ustavu SR Hrvatske općine su bile definirane kao samoupravne i društveno-političke zajednice te su radi zajedničkih ciljeva te ravnomjernog privrednog i društvenog razvoja morale biti udružene u zajednicu općina (Dubravica, 2018). Općina Velika Gorica bila je udružena u Gradsku zajednicu općina Zagreba zajedno s općinama Centar, Čnomerec, Dubrava, Maksimir, Medveščak, Novi Zagreb, Peščenica, Susjedgrad, Trešnjevka, Trnje i Zaprešić. Takvom odlukom najviše se utjecalo na Veliku Goricu. Razvoj Velike Gorice u urbanu gradsku jedinicu započeo je u 70-im godinama 20. stoljeća. Procesom suburbanizacije bio je zahvaćen prostor u krugu 30 kilometara od Zagreba. Stambena izgradnja i doseljavanje novog stanovništva obilježili su ovo razdoblje Velike Gorice.

Sl. 21. Stambena izgradnja Velike Gorice u drugoj polovici 20. stoljeća

Izvor: Grad Velika Gorica

Dinamičan porast broja zaposlenih u Zagrebu doveo je do porasta stambene izgradnje, pokretljivosti radne snage te smanjenja udjela poljoprivrednog stanovništva (Dubravica, 2018).

Krajem 80-ih godina 20. stoljeća stanje u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ) bilo je daleko od idealnog. Ekonomska, društvena i politička situacija ukazivala je na probleme u samom opstanku Jugoslavije. Jačanje srpskog nacionalizma pod vodstvom Slobodana Miloševića i obnova velikosrpske ideje ugrožavale su opstanak zajedničke države, ali i teritorijalnu cjelovitost Hrvatske. Tijekom 1989. godine Hrvatsku je zahvatio val mitinga koji su pogoršali situaciju između hrvatskog i srpskog stanovništva. Razvoj ideje višestranačja u SR Hrvatskoj sve je više jačao te su organizirani prvi višestranački izbori 1990. godine i na njima je Hrvatska demokratska zajednica odnijela pobjedu. Tijekom 1990. godine započela je „balvan“ revolucija na prostoru Hrvatske, a 1991. godine Hrvatska se našla u otvorenoj agresiji snaga JNA i paravojnih postrojbi. Na prostoru Turopolja nije bilo direktnih ratnim operacija agresora, no tijekom 1991. godine šire goričko područje bilo je granatirano i raketirano, a najveću štetu pretrpjelo je naselje Pokupsko.

U isto vrijeme odlučivalo se o novom administrativnom uređenju Grada Zagreba i njegove okolice. Odlukom nove vlasti ukinula se gradska zajednica općina Zagreba i sve općine koje su činile gradsku zajednicu općina ušle su u jedinstvenu općinu Grada Zagreba. Planom metropolizacije sve bivše općine izgubile su pravo lokalne samouprave, no borba za povratak samouprave Turopolja i Velike Gorice trajala je do 1995. godine. Zakonom o novom teritorijalno-upravnom uređenju iz 1992. godine, Republika Hrvatska je podijeljena na 20 županija i Grad Zagreb. Tim zakonom dijelovi općine Grada Zagreba ulaze u Zagrebačku županiju i prestaju biti dio Grada Zagreba. Cjelokupni prostor bivših općina Samobor i Dugo Selo te ruralni dio općine Zaprešić ulaze u Zagrebačku županiju dok bivše općine Velika Gorica i Sesvete te manji dio općine Zaprešić ostaju dio Grada Zagreba. Na prostoru Turopolja pojavio se interes na obnavljanje lokalne samouprave i redefiniranju odnosa Grada Zagreba i stare velikogoričke općine, a taj proces je započeo osnivanjem Inicijativnog odbora za povratak lokalne samouprave u Veliku Goricu, Turopolje, Posavinu, Pokuplje i Vukomeričke gorice. Njihovi zahtjevi bili su redefiniranje odnosa s Gradom Zagrebom, da Velika Gorica dobije status Grada i rješavanje administrativnog pitanja na turopoljskom području. Godine 1995. Zakonom o Zagrebačkoj županiji izvršeno je spajanje gradova i općina Županije Zagrebačke i Grada Zagreba (Dubravica, 2018). Ovim zakonom nastala je Zagrebačka županija koju su činili Grad Zagreb i šest gradova i 25 općina šireg zagrebačkog

područja. Velika Gorica dobila je status grada 1995. godine, a velikogoričko područje bilo je podijeljeno na Grad Veliku Goricu te općine Kravarsko, Pokupsko i Orle.

5. Budući razvoj Turopolja

Budući razvoj određenog prostora teško je odrediti, no prema današnjim društvenim i prirodnim trendovima mogu se približno odrediti buduće prognoze za prostor Turopolja. U ovom poglavlju buduće prognoze će se odnositi na demografske i gospodarske projekcije Turopolja.

5.1. Demografske projekcije

Demografske projekcije za buduća razdoblja ovise o mnogim razlozima, a jedan od glavnih razloga je društveno-gospodarska situacija. Dobar prometni položaj, blizina grada Zagreba i izgrađena stambena i komunalna infrastruktura važni su faktori u nastavku demografskog rasta prostora Turopolja. To se ponajviše odnosi na grad Veliku Goricu i naselja u njezinoj blizini gdje je zabilježen pozitivan demografski trend, dok su manja naselja na prostoru Turopolja zahvaćena procesom demografskog starenja te prirodnom i ukupnom depopulacijom. Uzimajući u obzir demografsku, gospodarsku i političku situaciju te kretanje broja stanovnika u posljednjih nekoliko desetljeća, moguće je odrediti demografske projekcije za idućih nekoliko desetljeća. Prema podacima u zadnjih 5 godina, u Gradu Velika Gorica doći se do laganog povećanja broja stanovnika u 2021. godini uzrokovanih pozitivnom prirodnom promjenom i pozitivnim migracijskim saldom. Ostale projekcije za Zagrebačku županiju prognoziraju porast broja stanovnika u cijeloj županiji u idućih 20 godina, a na prostoru Turopolja rast je prognoziran na prostoru Grada Velike Gorice, dok ostale tri općine imaju pad broja stanovnika. Prema projekcijama, na prostoru Turopolja u 2030. godini živjeti će više od 70 tisuća ljudi.

5.2. Gospodarske projekcije

Kao što je navedeno u prethodnim poglavljima, gospodarstvo Turopolja temelji se na poljoprivredi, obrtništvu i poduzetništvu, a u novije vrijeme sve važniji je turizam. Prostor Turopolja ima veliki potencijal za nastavak razvoja ovih sastavnica gospodarstva u skladu s državnim i regionalnim strategijama. Na gradskoj razini postoji plan razvoja Turopolja u sklopu Grada Velike Gorice, a iznesen je u Strategiji razvoja Grada Velike Gorice 2018-2023. U strategiji Grada definirana su tri strateška cilja s vizijom gospodarskog i društvenog

unaprijeđenja prostora Turopolja. Strateški ciljevi usmjereni su na daljnji razvoj poljoprivrede, poduzetništva, obrtništva i turizma te poboljšavanje kvalitete života i osiguravanje razvoja zajednice. Prema strateškom cilju iz Strategije, prioriteti daljnjeg razvoja gospodarstva su jačanje konkurentnosti malog i srednjeg poduzetništva i obrtništva, razvoj turizma na posebnostima Turopolja i jačanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje (Strategija razvoja Grada Velike Gorice 2018.-2023., 2018). Odličan prometni položaj i povezanost s ostatkom Hrvatske i Europe, ali i blizina Zagreba, imaju veliku ulogu u ostvarenju strateškog plana. Proizvodnja i transport proizvoda do željenog tržišta bio bi lako ostvariv, a i lakše bi bilo privući potencijalne investitore. Za razvitak poljoprivredne djelatnosti potrebna je bolja informiranost poljoprivrednika, upotreba novih tehnologija u proizvodne procese, uzgoj poljoprivrednih proizvoda u skladu sa zaštitom okoliša, lakši otkup neiskorištenog poljoprivrednog zemljišta te povećanje proizvodnje za tržište. Područje poduzetništva i obrtništva prepoznato je kao bitna grana gospodarstva Turopolja i mnogo je uloženo u njihov razvoj. Izgradnja poslovnih zona osigurala je osnovnu poduzetničku infrastrukturu, ali i interes novih investitora, no poslovne zone još nisu dosegle svoj maksimalni kapacitet. Proces razvoja turizma na prostoru Turopolja novijeg je datuma i tek se u posljednjih nekoliko godina počela razvijati ideja Turopolja kao turističke destinacije.

6. Zaključak

6.1. Referiranje na hipoteze

H1- Prirodno-geografski uvjeti bili su ograničavajući čimbenici u ranom naseljavanju Turopolja u razdoblju prapovijesti

Ova hipoteza nije potvrđena. Unatoč ograničavajućim prirodno-geografskim čimbenicima poput močvarnog područja i opasnosti od poplava, prostor Turopolja bio je kontinuirano naseljen tijekom prapovijesti. Prvi stanovnici Turopolja prilagodili su svoje nastambe prirodnim uvjetima, plodna ravnica bila je izvor hrane, a močvarna područja bila su dobar prirodni obrambeni mehanizam protiv neprijatelja.

H2- Plemenita općina turopoljska imala je upravnu neovisnost unutar hrvatskog povijesnog prostora

Ova hipoteza je potvrđena. Tijekom svoje višestoljetne samouprave Plemenita općina nastojala je održati svoja prava i povlastice koje je dobila još u 13. stoljeću, a ona su redovito bila potvrđena od strane vladajućih dinastija. U radu Općine mogli su sudjelovati samo turopoljski plemići, a na čelu Općine bio je župan koji je vodio sve pravne postupke između turopoljskog plemstva, a bio je i sudac. Općina je imala je zajedničku imovinu te je gospodarski mogla iskorištavati resurse unutar granica Općine.

H3- Suvremeno gospodarstvo Turopolja temelji se na poljoprivredi i djelatnostima uslužnog (tercijarnog) sektora

Ova hipoteza je djelomično potvrđena. Poljoprivreda na prostoru Turopolja je razvijena, no ona se temelji na malim obiteljskim gospodarstvima. U samim poljoprivrednim djelatnostima nema velikog broja zaposlenih i nema masovne poljoprivredne proizvodnje. S druge strane, djelatnosti tercijarnog sektora pokretač su gospodarstva Turopolja. Najviše zaposlenih ima u trgovini na veliko i malo te u turističkim i ugostiteljskim djelatnostima. Turizam i djelatnosti povezane s turizmom dobivaju na sve većoj gospodarskoj važnosti na prostoru Turopolja.

6.2. Opći zaključak

Turopolje je geografska regija koja se prostire između rijeke Save na sjeveru i istoku te Vukomeričkih gorica na jugu i zapadu, a pod današnjim pojmom Turopolja podrazumijeva se administrativni prostor Grada Velike Gorice, dok u povijesnom kontekstu treba uključiti i prigradsko naselje Zagreba Odru i dio općine Lekenik u Sisačko-moslavačkoj županiji. Turopolje je podijeljeno na dva geografska različita prostora, plodnu ravnicu uz rijeku Savu i Odru te na obronke pobrđa Vukomeričkih gorica. Razvoj naseljenosti možemo pratiti od razdoblja neolitika kada se pojavljuju prve ljudske naseobine, a njihov kontinuitet proteže se sve do antičkog doba. S dolaskom Rimljana stvaraju se prvi obrisi procesa urbanizacije i Turopolje postaje važna spona između zapada i istoka Carstva. Tijekom srednjeg vijeka novonaseljeni Hrvati organiziraju povijesni prostor Hrvatske u rodovske župe, a jedna od njih bila je Turovo polje. Na temeljima te župe, 1278. godine osnovana je Plemenita općina turopoljska te će ona biti politička i gospodarska osnovica Turopolja sve do sredine 20. stoljeća. Tijekom višestoljetnog postojanja zadržala je svoju političku i gospodarsku neovisnost iako su mnogi htjeli dokinuti turopoljska prava i povlastice. S dolaskom novog vijeka politički utjecaj Općine slabi, a ona je ukinuta s dolaskom komunističke vlasti. No razvoj Turopolja nastavio se kroz proces suburbanizacije grada Zagreba u drugoj polovici 20. stoljeća te je danas ova regija privlačna za doseljavanje, ali i za gospodarska ulaganja. Temelj gospodarstva čine uslužne djelatnosti, a sve veću važnost dobivaju turističke djelatnosti. Na prostoru Turopolja danas živi 69 703 stanovnika, a administrativno je podijeljeno na Grad Veliku Goricu i općine Orle, Kravarsko i Pokupsko.

Literatura

1. Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, Upisnik poljoprivrednika, 2021. <https://www.apprrr.hr/upisnik-poljoprivrednika/> (datum pristupa 15. 1. 2022.)
2. Drvodelić, D., 2015., Zanimljivosti iz žabljeg svijeta Turopolja, *Ljetopis Grada Velike Gorice*, 11 (11), 206-214, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:108:534909> (Datum pristupa: 12. 11. 2021.)
3. Državni hidrometeorološki zavod, <https://meteo.hr/> (10. 2. 2022.)
4. Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/> (10. 3. 2022.)
5. Dubravica, B., 1999: Kronologija 20. stoljeća, u: *Velika Gorica* (ur. Matković Mikulčić, K., Bukovec, D.), Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Velika Gorica
6. Dubravica, B., 2018: *Teritorijalni ustroj Velike Gorice od kotara i općine do grada (1871.-1995.)*, Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Velika Gorica
7. Dubravica, B., 1996: *Turopoljski vjekopisi*, Narodno sveučilište Velika Gorica, Velika Gorica
8. Dubravica, B., 1997: *Turopoljsko plemstvo poslije ukidanja plemstva*, Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Velika Gorica
9. Dubravica, B., Szabo, A., 2007: *Velikogorički leksikon*, Pučko otvoreno učilište, Velika Gorica
10. Financijska agencija (FINA), Rezultati poslovanja poduzetnika sa sjedištem u Velikoj Gorici u 2019. godini, 2021. https://www.fina.hr/novosti/-/asset_publisher/pXc9EGB2gb7C/content/poduzetnici-velike-gorice-u-2019?_com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_pXc9EGB2gb7C_assetEntryId=562294 (datum pristupa 17. 1. 2022.)
11. Fuerst Bjeliš, B., 1999: Geografske odrednice, u: *Velika Gorica* (ur. Matković Mikulčić, K., Bukovec, D.), Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Velika Gorica
12. Fuerst-Bjeliš, B. 1998., Turopolje – položaj tradicionalne regije u sustavu geografske regionalizacije, *Acta Geographica Croatica*, 33, 83-90, <https://hrcak.srce.hr/file/126004> (Datum pristupa: 12. 11. 2021.)
13. Fuerst-Bjeliš, B., 2012: Turopolje – što je to? Historijskogeografski pogled na prostorni pojam i identitet tradicijske regije, *Luč Ogranka Matice hrvatske Velika Gorica*, 1, 13-19,

https://www.researchgate.net/publication/271825742_Turopolje_-

[sto je to Historijskogeografski pogled na prostorni pojam i identitet tradicijske regije](#)

(datum pristupa: 10. 11. 2021)

14. Gračanin, H., 2010: Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji, *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, 10 (1), 9-69, <https://hrcak.srce.hr/77178> (datum pristupa: 16. 12. 2021.)

15. Grad Velika Gorica: Strategija razvoja Grada Velike Gorice 2018.-2023., 2018., <http://www.gorica.hr/2018/03/savjetovanje-s-javnoscu-strategija-razvoja-grada-velike-gorice-2018-2023/> (10. 3. 2022.)

16. Gregl, Z., 1990: Rimskodobna nekropola Velika Gorica – Visoki brijeg, *Opvscvla archaeologica*, 14 (1), 67-73, <https://hrcak.srce.hr/5323> (datum pristupa: 15. 12. 2021.)

17. Hrvatska enciklopedija: *Geografske koordinate*, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=21693> (datum pristupa 26. 10. 2021.)

18. Janković, V., 2004: Borbe turopoljskog plemstva s gospodarima Medvedgrada, *Lucius*, 4/5, 101-134, https://www.hrstud.unizg.hr/studentski_casopisi/lucius (datum pristupa 16. 12. 2021.)

19. Klemenčić, M., 2021: Turopolje uzduž i poprijeko, *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, 15(29), 141-151, <https://hrcak.srce.hr/clanak/388281> (Datum pristupa: 6. 1. 2022.)

20. Kudelić, A., 2019: *Brončano doba Turopolja – Život na vodi*, Tiskara 5 boja, Velika Gorica

21. Kudelić, A., 2016: Kurilovec – Belinščica – brončanodobno naselje u Turopolju, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 33, 5-52, <https://hrcak.srce.hr/file/252390> (datum pristupa: 15. 12. 2021.)

22. Kušen, E., 2002: *Turistička atrakcijska osnova*, Institut za turizam, Zagreb.

23. Laszowski, E., 1910: *Povijest plemenite općine Turopolja nekoć zvano Zagrebačko polje zvane*, svezak 1, Tisak Antuna Scholza, Zagreb

24. Laszowski, E., 1911: *Povijest plemenite općine Turopolja nekoć zvano Zagrebačko polje zvane*, svezak 2, Tisak Antuna Scholza, Zagreb

25. Laszowski, E., 1924: *Povijest plemenite općine Turopolja nekoć zvano Zagrebačko polje zvane*, svezak 3, Tiskara Merkantile, Zagreb

26. Lučić, Z., 2010: Kratka povijest Turopolja, u: *Ljetopis Grada Velike Gorice*, Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Velika Gorica

27. Magaš, D., 2013: *Geografija Hrvatske*, Meridijani, Zadar

28. Malčić, H., 2014: Plemenita općina Turopolje i velikogoričko sajmište 1860-1899., *Kaj:časopis za književnost, umjetnost, kulturu*, 47 (1-2), 107-126, <https://hrcak.srce.hr/136912> (datum pristupa 18. 12. 2021.)
29. Marković, K., 1988: Majstori tesari – graditelji tradicijske arhitekture u Turopolju, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 12-13, 287-293, <https://hrcak.srce.hr/225136> (Datum pristupa: 10. 12. 2021.)
30. Matković Mikulčić, K., 2010, *Hrast – drvo Turopolja*, Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Velika Gorica
31. Mihljević, D., Furst, B., 1990: Strukturno-geomorfološka analiza i regionalizacija pobrđa Vukomeričkih gorica, *5.znanstveno posvetovanje geomorfologov Jugoslavije*, Krško, https://www.academia.edu/22603183/Strukturno_geomorfolo%C5%A1ka_analiza_i_regionalizacija_pobr%C4%91a_Vukomeri%C4%8Dkih_gorica_Structural_geomorphological_analysis_and_regionalization_of_hills_Vukomeri%C4%8Dke_Gorice (datum pristupa: 10. 10. 2021.)
32. Nemeth-Erlich, D., Kušan Špalj, D., 2007: *Kako se gradilo u Andautoniji... : Svakodnevni život u rimskom gradu*, Arheološki muzej, Zagreb
33. Novišćak, P., 2013: Faze osvajanja Panonije i oblici romanizacije, Hrvatski povijesni portal, <https://povijest.net/faze-osvajanja-panonije-i-oblici-romanizacije/> (datum pristupa 16. 12. 2021.)
34. Petrić, H., 2007: Današnji hrvatski prostor u prapovijesno doba, Hrvatski povijesni portal, <http://povijest.net/danasnji-hrvatski-prostor-u-prapovijesno-doba/> (datum pristupa: 15. 12. 2021.)
35. Regan, K., Latinčić, D., 2021: Turopoljske utvrde, *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, 15 (29), 7-49, <https://hrcak.srce.hr/267435> (datum pristupa: 16. 12. 2021.)
36. Roglič, J., 2006., *Geografske regije Hrvatske i susjednih zemalja: geografske posebnosti i razvojni procesi*, Školska knjiga, Zagreb
37. Rožić, I., 2015: *Buševac*, Tisak Velika Gorica, Velika Gorica
38. Rožić, I., 2020: *Povijest Plemenite općine turopoljske*, Pučko otvoreno učilište Velika Gorica/Plemenita općina turopoljska, Velika Gorica
39. Sanader, M. 2004: *Antički gradovi u Hrvatskoj*, Školska knjiga, Zagreb.
40. Sijerković, M., 2012, *Turopoljska meteorološka razglednica*, Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Velika Gorica

41. Szabo, A., Maroević, I., 1999: Velika Gorica do 20. stoljeća, u: *Velika Gorica* (ur. Matković Mikulčić, K., Bukovec, D.), Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Velika Gorica
42. Šegota, T., Filipčić, A., 1996, *Klimatologija za geografe*, Školska knjiga, Zagreb
43. Šterc, S., 2018: Stručna podloga za izradu novog prostornog plana Zagrebačke županije u području sustava središnjih naselja, *Zavod za prostorno uređenje Zagrebačke županije*, Zagreb
44. Turistička zajednica Grada Velike Gorice, Godišnje izvješće o izvršenju zadaća, analiza i procjena ostvarenja programa rada i financijskog plana za 2020. godinu, 2021., http://www.tzvg.hr/uploads/content/221/document/1/godinje_izvjee_za_2020.pdf (datum pristupa: 10. 3. 2022.)
45. Vresk, M., 1974: O primjeni teorije grafa u analizi nodalne regije, *Hrvatski geografski glasnik*, 1 (36-37), 97-103, <https://hrcak.srce.hr/clanak/85003> (Datum pristupa: 1. 12. 2021.)

Izvori

URL 1:

<https://www.dinarskogorje.com/vukomeri269ke-gorice.html>

URL 2:

<http://www.touropolje.com/muzej.html>

URL 3:

<https://www.zagrebacka-zupanija.hr/vijesti/1804/otvorenje-izlozbe-kurija-modic-bedekovic>

URL 4:

<http://www.touropolje.com/barbara.html>

URI 5:

<https://ika.hkm.hr/novosti/zupna-crkva-uzvisenja-svetoga-kriza-u-kravarskom/>

URL 6:

<https://www.vgdanas.hr/dogadanja/arheoloski-park-andautonija-sutra-otvara-vrata-besplatan-ulaz-za-sve-posjetitelje/>

URL 7:

<https://www.trendinator.hr/zabava/top-destinacije/stari-grad-dvorac-lukavec-skriveni-biseri-lijepo-nase/>

Popis priloga

Popis slika

Sl. 1. Administrativno područje Grada Velike Gorice	5
Sl.2. Reljef Vukomeričkih gorica.....	7
Sl. 3. Vrata od krča u Turopoljskom lugu.....	9
Sl. 4. Prosječne godišnje temperature za Veliku Goricu u razdoblju od 1981.-2011. godine.	10
Sl. 5. Prosječne količine padalina u Velikoj Gorici u razdoblju od 1981.-2012. godine	11
Sl. 6. Klimadijagram Velike Gorice za 2020. godinu.....	12
Sl. 7. Dobno-spolna struktura stanovništva Grada Velike Gorice 2011. godine.....	15
Sl. 8. Spomenik hrastu ispred Muzeja Turopolja	21
Sl. 9. Kurija Modić Bedeković u Donjoj Lomnici.....	21
Sl. 10. Kapela svete Barbare u Velikoj Mlaci	23
Sl. 11. Prometna povezanost Grada Velike Gorice.....	24
Sl. 12. Turopoljski fašnik.....	30
Sl. 13. Crkva Uzvišenja Svetog Križa u Kravarskom.....	32
Sl. 14. Distribucija lokaliteta brončanog doba na prostoru Turopolja	36
Sl. 15. Brončani nakit iz kasnog brončanog doba, lokalitet Visoki Brijeg.....	38
Sl. 16. Ostaci rimskog grada Andautonije u mjestu Ščitarjevo pokraj Velike Gorice.....	40
Sl. 17. Turopoljske utvrde sredinom 16. stoljeća.....	43
Sl. 18. Obnovljeni kaštel Lukavec.....	46
Sl. 19. Prostor Turopolja u današnjoj administrativnoj podjeli Republike Hrvatske.....	50
Sl. 20. Centar Velike Gorice početkom 20. stoljeća.....	51
Sl. 21. Stambena izgradnja Velike Gorice u drugoj polovici 20. Stoljeća.....	53

Popis tablica

Tab. 1. Broj stanovnika Turopolja od 1857. do 2001. godine	17
Tab. 2. Najveća naselja na prostoru Turopolja prema broju stanovnika	19
Tab. 3. Broj poljoprivrednih gospodarstava prema tipu nositelja u 2021. godini.....	27
Tab. 4. Poduzetnici sa sjedištem na području Velike Gorice s najvećim prihodima iz 2019. godine.....	29

Tab. 5. Planirani i ostvareni broj noćenja na području Grada Velike Gorice u razdoblju od 2013. do 2020. godine.....	33
Tab. 6. Broj turističkih dolazaka na području Grada Velike Gorice u razdoblju od 2011. do 2020. godine.....	34

Gimnazija Velika Gorica, Velika Gorica

Turizam na prostoru Turopolja

Ime i prezime učitelja/nastavnika: Patrick Vukić

Datum izvođenja nastavnog sata:

Naziv nastavnog sata	Turizam na prostoru Turopolja	
Razred	4.	
Tip sata (obrada, ponavljanje, vježbanje, provjeravanje, kombinirani)	Obrada novih nastavnih sadržaja	
1. Odgojno-obrazovni ishodi nastavnoga predmeta - GEOGRAFIJA B.A.C.4.3. Učenik istražuje pojavu i razvoj turizma u Hrvatskoj i svijetu.	Ishodi učenja	Zadaci kojima ću provjeriti ishode učenja u završnom dijelu sata
	1. Učenici će opisati prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja Turopolja. 2. Učenici će objasniti pojmove turističko mjesto, turistička destinacija i turistički proizvod. 3. Učenici će navesti turističke potencijale Turopolja 4. Učenici će objasniti mogućnost daljnjeg turističkog razvoja Turopolja.	1. Koje dvije reljefne cjeline čine Turopolje? 2. Kako je proces urbanizacije Zagreba utjecao na prostor Turopolja? 3. Objasni pojmove turističko mjesto, turistička destinacija i turistički proizvod. 4. Navedi turističke potencijale Turopolja. 5. Objasni mogućnost daljnjeg turističkog razvoja Turopolja. 6. Na temelju vlastitog iskustva i analiziranih podataka, u skupinama ispuniti SWOT tablicu za turizam Turopolja i jedan učenik iz grupe izlaže napisano.
2. Povezanost s očekivanjima MPT učiti kako učiti	uku A.4/5.1. 1.Upravljanje informacijama Učenik traži nove informacije iz različitih izvora, transformira ih u novo znanje i uspješno primjenjuje pri rješavanju grupnog zadatka. U grupnoj izradi SWOT tablice prepoznaje informacije koje su mu potrebne da napravi tablicu vezanu za turizam Turopolja.	

3. Povezanost s očekivanjima MPT osobni i socijalni razvoj		osr A. 1.3. Razvija svoje potencijale. Učenik razvija svoje potencijale učenjem kako se snalaziti na geografskoj karti.
4. Povezanost s očekivanjima MPT IKT		ikt C.5.4. Učenik samostalno i odgovorno upravlja prikupljenim informacijama. Učenik prikuplja informacije iz izvora te ih koristi u izradi tablice.
5. Povezanost s očekivanjima drugih MPT-a i/ili odgojno-obrazovnim ishodima drugih nastavnih predmeta		Politika i gospodarsko - SŠ PG B.3. Učenik analizira ekonomske potencijale gospodarstva lokalne zajednice i procjenjuje društvenu odgovornost poduzetništva te mogućnost poduzetničke inicijative
Tijek nastavnog sata		
Etape sata	Cilj etape	Aktivnosti učenikaⁱ (npr. čita, interpretira, gleda npr. video-clip, sluša izlaganje, opisuje, obrazlaže, analizira, razlikuje, klasificira, istražuje, diskutira/raspravlja, surađuje, stvara „proizvod“ učenja - npr. sažetak, izvješće, grafički organizator, crtež, tablicu...; predstavlja „proizvod“ učenja...)
Uvod (5 min)	provjera predznanja 	

na rasprostranjenost stanovništva Turopolja) - razvijati vještine (usmeno izražavanje)	<i>ističe?; Kakav je utjecaj rijeka na reljef Turopolja?.</i> Učenici gledaju i komentiraju grafičke priloge (dijagram broja stanovnika Turopolja u razdoblju u od 1857.- 2011. godine, dijagram dobnno-spolne strukture stanovništva Grada Velike Gorice iz 2011. godine, tablica najvećih naselja Turopolja prema broju stanovnika) radi shvaćanja demografskih prilika prostora Turopolja. Pitanja na koja učenici usmeno odgovaraju su: <i>Kolika je razlika u broju stanovnika Turopolja u razdoblju od 1857. – 2011.?; Objasnite udjele velikih dobnih skupina u biološkoj strukturi stanovništva; Gdje se nalaze najveća naselja Turopolja?.</i> Učenici zaključuju da reljef ima veliku ulogu u rasprostranjenosti stanovništva i naselja Turopolja. Uz reljef, nastavnik nadovezuje izlaganje o demografskim prilikama Turopolja te zaključuju da Turopolje ima veliki ljudski potencijal, pogotovo u skupini radno aktivnog stanovništva. Učenici zapisuju natuknice s ploče.
b) Turizam u Turopolju -naučiti temeljne pojmove (turističko mjesto, turistička destinacija, turistički proizvod) -odrediti turističke potencijale Turopolja i mogućnosti razvoja - razvijati vještine(interpretiranje geografskog sadržaja, usmeno izražavanje)	Učenici slušaju nastavnikovo predavanje o temeljnim pojmovima turizma. Učenici usmeno odgovaraju na pitanja: <i>Smatrate li Turopolje turističkom destinacijom?; Poznajete li neki turistički proizvod specifičan za Turopolje?.</i> U razgovoru s nastavnikom, učenici određuju turističke potencijale Turopolja i nastavnik ih zapisuje na ploču. Neka od pitanja su: <i>Koje turističke lokalitete poznajete na prostoru Turopolja?; Jesu li turistički valorizirane?; Jeste li posjetili koju turističku manifestaciju u Turopolju? Kakva je turistička ponuda Turopolja?.</i> Nastavnik na prezentaciji prikazuje tablice broja turista i turističkih noćenja u razdoblju od 2013- 2019. godine te učenici usmeno odgovaraju: <i>Ima li porasta u broju turista i broju noćenja na prostoru Turopolja?; Smatrate li blizinu Zagreba dobrom ili lošom za turizam Turopolja?; Postoji li uloga Međunarodne zračne luke u porastu broja turista?.</i> Učenici u svoju bilježnicu zapisuju moguće turističke potencijale Turopolja te nakon dvije minute izlažu svoje odgovore nastavniku koji odgovore zapisuje na ploču. Učenici na temelju razgovora s nastavnikom određuju turističke potencijale Turopolja i njegovu ulogu u gospodarstvu Turopolja te objašnjava grafičke priloge. Uz to, navodi mogućnosti razvoja turističke ponude i uvodi učenike u grupni rad.
c) Izrada SWOT tablice -naučiti glavne karakteristike turopoljskog turizma - razvijati vještine (interpretiranje geografskog sadržaja,	Nastavnik dijeli prazne SWOT tablice učenicima. Učenici su podijeljeni u grupe od 4 osobe. Na temelju izvora (Turistička zajednica Grada Velike Gorice) i nastavnikovog predavanja, ali i vlastitog mišljenja, učenici u par rečenica navode prednosti, nedostatke, mogućnosti i opasnosti turopoljskog turizma. Svaka grupa bira svog izlagača koji prezentira tablicu i objašnjava svoju tablicu. Nakon izlaganja svih skupina započinje otvorena rasprava i ostatak razreda postavlja pitanja na temelju izlaganja. Na kraju rasprave učenici dobivaju

	usmeno izražavanje, izrada geografske tablice)	povratnu informaciju o svojim odgovorima.
Završni dio sata 5 min	primijeniti naučeno formativno vrednovati	Učenici rješavaju zadatke na nastavnom listiću. Učenici će samostalno ispuniti zadatke. Učenici će na prezentaciji dobiti točne odgovore te učenici u paru međusobno ispravljaju nastavni listić i zbrajaju dobivene bodove.

Plan školske ploče

Turizam na prostoru Turopolja

- reljef: plodna ravnica i Vukomeričke gorice
- veća naseljenost u ravnici, najveća naselja na važnim prometnim putevima
- urbani razvoj u drugoj polovici 20. stoljeća
- turistički potencijali: manifestacije, Andautonija, drvena arhitektura
- porast broja turista
- važnost turizma u gospodarstvu

Nastavne metode i oblici rada: metoda razgovora, metoda usmenog izlaganja, samostalni rad, rad u paru, frontalni rad, grupni rad

Nastavna sredstva i pomagala: računalo, projektor, udžbenik

Popis literature i izvora za učitelja/nastavnika

Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/> (10.3.2022)

Kušen, E., 2002: *Turistička atrakcijska osnova*, Institut za turizam, Zagreb.

Magaš, D., 2013: *Geografija Hrvatske*, Meridijani, Zadar

Popis priloga

Prilog 1- Reljef Turopolja

Prilog 2 – Dobno-spolna struktura stanovništva Grada Velike Gorice iz 2011. godine

Prilog 3- Broj stanovnika Turopolja od 1857. do 2021. godine

Prilog 4- Najveća naselja Turopolja prema broju stanovnika

Prilog 5- Planirani i ostvareni broj noćenja na području Grada Velike Gorice u razdoblju od 2013. do 2020. godine

Godina	Planirano	Ostvareno u 2020.	Indeks
2013.	17.000	17.371	102
2014.	17.000	23.176	136
2015.	25.000	25.343	101
e-visitor			
2016.	30.000	35.264	117
2017.	40.000	38.608	97
2018.	50.000	62.712	125
2019.	70.000	66.161	94,5
2020.	77.000	24.426	31,7

Prilog 6- Broj dolazaka na području Grada Velike Gorice u razdoblju od 2011. do 2020. godine

Godina	Domaći	Struktura %	Stranci	Struktura %	Ukupno
2011.	3.469	37,00	6.086	64,00	9.555
2012.	3.127	30,25	7.210	69,75	10.337
2013.	3.758	28,83	9.276	71,17	13.034
2014.	3.749	25,63	10.879	74,37	14.628
2015.	4.527	25,77	13.039	74,23	17.566
e-visitor					
2016.	4.923	21,00	18.338	79,00	23.311
2017.	5.246	19,55	21.587	80,49	26.833
2018.	7.512	17,10	36.420	82,90	43.932
2019.	8.649	17,80	39.840	82,20	48.489
2020.	4223	35,51	8767	67,49	12.900

Prilog 7. Promotivni video o prirodnim i kulturnim posebnostima Turopolja

PPT prezentacija

SWOT tablica

Prednosti	Nedostatci
Mogućnosti	Opasnosti

Radni listić

1. Kako je proces urbanizacije Zagreba utjecao na prostor Turopolja?
2. Objasni pojmove turističko mjesto, turistička destinacija i turistički proizvod.
3. Navedi turističke potencijale Turopolja.
4. Objasni mogućnost daljnjeg turističkog razvoja Turopolja.

ⁱ Aktivnost učenika treba definirati za svaki ishod i za svaki korak poučavanja/učenja. Odnosi se na to **što** će učenik raditi (npr. *opisati, nacrtati*... ovisno o ishodu učenja); **kako** će izvoditi određenu aktivnost (npr. *u paru* će klasificirati...); **uz pomoć kojih radnih materijala ili digitalnih alata** će učiti (npr. *čitanjem teksta o onečišćenju iz udžbenika* identificira uzroke, posljedice onečišćenje i pokazuje na karti mjesto na kojem je do onečišćenja došlo). Iz opisa aktivnosti treba biti vidljiva povezanost s očekivanjima MPT i/ili ishoda određenoga predmeta koja je navedena u tematskom planiranju.